

บทคัดย่อ

กรณีศึกษาพิธีกรรมฆ่าควายเลี้ยงผีในระบบความเชื่อของชนเผ่าและความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับชีวิตของชนเผ่าในเซกอง รวมทั้งศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ทำให้ชนเผ่าเหล่านี้ต้องปรับทั้งความเชื่อและการดำเนินชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในปัจจุบัน

Abstract

This paper is a case study of buffalo sacrifice to spirits in the tribal system of belief and of the relationship between rites and the way of life of the tribes in the Xekong Province. It also includes a study of the changes which result from the adaptation of tribal belief and way of life to present reality.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แปงฮีตกินควาย : ประเพณีกับชีวิต*

Buffalo Sacrifice : Community Rites in Southern Laos

สุวรรณา เกียรติกรเทียร**

เมื่อเดือน 3 ปี 1998 เผ่าตะเรียง บ้านดักจิ่ง เมืองดักจิ่ง แขวงเซกอง สปป. ลาว กำหนดจะจัดงานกินบุญประจำปี ที่เรียกในภาษาตะเรียงว่า *ฮันบ๊ะฮู* กลุ่มเจ้ากกเจ้าเหล่า (ผู้อาวุโส) ของบ้านและนายบ้านได้ปรึกษาหารือกับผู้คนในครัวเรือน เป็นที่ตกลงกันแล้วว่า ปีนี้บ้านดักจิ่งจะฆ่าควายรวมทั้งหมด 13 ตัว เป็นควายในสวนที่คนทั้งบ้านร่วมกันจัดหามา 5 ตัว ที่เหลือจะเป็นควายที่เรือนบางเรือนจะเป็นผู้จัดหามาประกอบพิธีกินบุญ

งานกินบุญประจำปีของคนตะเรียงบ้านดักจิ่งในปีนี้นับว่าเป็นงานใหญ่ เป็นที่กล่าวขวัญรำลือกันไปทั่วเซกอง เพราะราคาควายในปัจจุบันสูงขึ้นจนชาวบ้านไม่อาจจะซื้อหามาทำพิธีได้ง่ายๆ ควายขนาดใหญ่หรือควายแม่ อาจมีราคา ถึงตัวละ 800,000 กีบ¹ ถ้าเป็นควายขนาดย่อมๆ หรือควายลูกแห่ง ก็อาจจะตกตัวละ 300,000 - 400,000 กีบ แต่ชาวบ้านดักจิ่งสามารถเตรียมควายไว้กินบุญได้ถึง 13 ตัว ก็เพราะบ้านดักจิ่งยังเลี้ยงควายไว้ฝูงใหญ่ ปล่อยให้หากินเองในป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน เมื่อใดที่จะต้องใช้ควายในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งอาจเป็นพิธีของบ้านคืองานกินบุญใหญ่ หรือเป็นการเลี้ยงผีในกรณีที่เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยในครัวเรือน หรือจะต้องใช้เป็นควายค้ำตอง (สินสอด) เมื่อลูกชายจะแต่งงาน หรือเมื่อผู้เฒ่าของบ้านเจ็บป่วยล้มตาย จะต้องทำพิธีส่งสะกาน คนในเรือนก็จะไปช่วยกันเลือกควายตัวที่ต้องการ ผูกมัดขังมาในบ้าน แล้วก็ดำเนินขั้นตอนไปตามที่ผู้เฒ่าผู้แก่เจ้ากกเจ้าเหล่าของคนตะเรียงสั่งสอนลูกหลานสืบต่อกันมานานนักหนาแล้ว

แม้ว่าคนดักจิ่งจะไม่ต้องจ่ายเงินค่าควายเพราะเลี้ยงไว้เอง แต่การที่สามารถจัดงานกินบุญด้วยการ

* บทความเสนอในการประชุมรายงานความก้าวหน้า ของโครงการวิจัย เรื่อง "ภาษาและวัฒนธรรมของชนเผ่าในแขวงเซกอง สปป. ลาว เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวางแผนการวิจัยและพัฒนา" ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ระหว่างปี พ.ศ. 2541 - 2542

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ นักวิจัยด้านวัฒนธรรมของโครงการ

¹ อัตราแลกเปลี่ยนในปีพ.ศ. 2541 ประมาณ 80 กีบต่อ 1 บาท ควายตัวละ 800,000 กีบจึงตกประมาณ 10,000 บาท

ฆ่าควายถึง 13 ตัว ก็เป็นการแสดงสถานะทางเศรษฐกิจว่ามั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ แสดงสถานะทางสังคมว่าคนในบ้านสามัคคีกลมเกลียว และยังแสดงสถานะทางวัฒนธรรมว่าเผ่าตระกูลยังรักษาความเชื่อและประเพณี พิธีกรรมของเผ่าไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่วิถีชีวิตของชนเผ่าส่วนมากในแขวงเซกอง กำลังเปลี่ยนไปเพราะนโยบายการพัฒนาของรัฐ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่หลังไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว

บทความนี้จะรายงานพิธีกรรม *แปงฮีดกินควาย* ของชนเผ่าในแขวงเซกอง โดยใช้ข้อมูลภาคสนามที่เก็บจากเผ่าตระกูล *บ้านดักจิ่ง เมืองดักจิ่ง เผ่าฮาร์ก* (อะลัก) *บ้านโมปากโทน เมืองละมาม* และเผ่าตระกูล *บ้านยิบ เมืองท่าแดง* ในระหว่างปีพ.ศ. 2541-2542 เป็นกรณีศึกษาพิธีกรรมฆ่าควายเลี้ยงผีในระบบความเชื่อของชนเผ่าและความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับชีวิตของชนเผ่าในเซกอง รวมทั้งศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ทำให้ชนเผ่าเหล่านี้ต้องปรับทั้งความเชื่อและการดำเนินชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในปัจจุบัน

ความเชื่อเรื่องผีกับพิธีกรรมของชนเผ่าในแขวงเซกอง

ชนเผ่าทั้ง 13 เผ่าในแขวงเซกองเป็นกลุ่มชนที่นับถือผี แม้ว่าในปัจจุบันบางเผ่า เช่น เผ่าส่วย เผ่าละเวน (จรู) จะรับเอาความเชื่อพุทธศาสนาผ่านทางกลุ่มลาวลุ่ม ทำให้ความเชื่อเรื่องผีในรูปแบบเดิมของเผ่า ลดความสำคัญลง แต่ก็ยังคงลักษณะการประสมประสานความเชื่อผีกับความเชื่อทางพุทธไว้ด้วยกัน เช่นเดียวกับสังคมที่นับถือพุทธส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย ลาว พม่า เขมร จึงกล่าวได้ว่า ระบบความเชื่อในชนเผ่าเหล่านี้เป็นระบบความเชื่อที่มีผีเป็นหลักสำคัญ

โดยทั่วๆ ไป ผีในความเชื่อของเผ่าต่างๆ จะแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ คือ ผีดี หรือผีที่ไม่ทำร้ายคน เช่น ผีฟ้า ผีดิน ผีร้ายคือผีที่อาจทำอันตรายคน เช่น ผีป่า ผีไร่ผืนนา ผีภู ผีน้ำ ผีกกไม้ รวมถึงผีเรือนและผีกวน ซึ่งเป็นผีที่อยู่ในชุมชนหรือผีในที่อยู่อาศัยของคน ส่วนผีป่าผีภูผีน้ำ นั้นเป็นผีที่อยู่ในธรรมชาติแวดล้อมของคน

ผีอีกประเภทหนึ่งได้แก่ผีของคนตาย ทั้งที่ตายด้วยเหตุธรรมดาและผีตายโหง คือตายผิดปกติ ผีคนตายนี้จะเรียกว่าเป็นผีดีหรือผีร้ายก็ไม่อาจกล่าวได้ชัดเจน แต่เฉพาะผีตายโหงนั้น อาจถือว่าเป็นผีร้าย เพราะถ้าปฏิบัติไม่ถูกวิธี คนก็จะได้รับอันตรายที่หนักกว่าจากผีตายโหงมากกว่าอันตรายจากผีในธรรมชาติ หรือผีเรือนผีกวนทั่วไป

ในกลุ่มของผีดี ซึ่งได้แก่ผีฟ้า (*บายบระฮู*) และผีดิน (*บายกะเตียก*) นั้น ตามปกติแล้วไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับคนเท่าใดนัก ไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้า เช่น การบ่นผีฟ้าหรือพิธีกรรมอื่นใด นอกจากในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ก็อาจมีการออกชื่อหรือเชิญผีฟ้าผีดินมาร่วมกินของเซ่นในพิธีด้วย ชนเผ่าฮาร์ก อาจจะทำปากขอให้ผีฟ้าหรือยางบระฮูช่วยให้ฝนตกในปีที่ฝนแล้ง แต่ก็ไม่ได้เรียกร้องหรือบ่นผีฟ้าอย่างจริงจัง และไม่ถือว่าการที่ฝนจะตกหรือไม่ตก เป็นการกระทำของผีฟ้า

ส่วนผีดิน จะมีส่วนในวิถีชีวิตของชนเผ่าในกรณีการปลูกเรือน ซึ่งมักจะมีการขอดิน ส่วนใหญ่แทบทุกเผ่าจะเริ่มด้วยการถางหญ้าและวัชพืชในบริเวณที่เลือกที่จะปลูกเรือน แล้วจะทำพิธีขอผีดินให้มาบอกใน

ความฝันว่าจะปลูกเรือนตรงนั้นได้หรือไม่ ถ้าฝันดี เช่น ฝันเห็นความมั่งคั่งของพืช ฝันว่าได้เข้าของ ก็ถือว่า ฝันให้ปลูกได้ แต่ถ้าฝันเห็นสัตว์ ฝันเห็นความพินาศหักพังต่างๆ ก็ถือว่าฝันไม่ดีให้ปลูก หรือบางครั้งอาจเอา เมล็ดข้าวมาใส่กระบอกไม้ไผ่เล็กๆ ผึ่งลงในดินบริเวณที่จะปลูกเรือน รุ่งขึ้นก็มาขุดดูว่าเมล็ดข้าวอยู่ครบหรือไม่ ถ้าอยู่ครบดี ก็แสดงว่า ฝันให้ปลูกได้ แต่ถ้าเมล็ดข้าวหายไป หรือเมล็ดหัก ก็เป็นลางร้าย ไม่สมควรปลูกเรือน ตรงนั้น ต้องย้ายที่ไป

ในเวลาที่จะปลูกเรือน คนบางเผ่าเช่นตะเริง กะตุ อาจมีพิธีเอาไก่น้อย (ลูกไก่) มาฆ่า เอาเลือดไก่ สาดในบริเวณที่จะปลูก ถ้าเป็นเรือนใหญ่ของคนที่มีฐานะดี อาจจะทำไก่ใหญ่ แพะ หรือหมู แล้วทำเครื่องเช่น ใส่ใบตอง ไปวางไว้ให้ผีมากิน ในกรณีนี้ก็จะออกปากเชิญผีดินมากินเครื่องเช่นดังกล่าว

กล่าวโดยรวมก็คือ ผีฟ้าและผีดินเป็นผีที่มีอยู่ในระบบความเชื่อของชนเผ่า แต่เป็นผีที่ไม่ให้คุณให้โทษอย่างชัดเจน จึงไม่ค่อยปรากฏว่ามีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีฟ้าผีดินโดยตรง

ผีที่มีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชนเผ่าเป็นอย่างมากคือกลุ่มผีที่เชื่อว่าอาจทำอันตรายคน ได้แก่ ผีป่า ผีไร่ ผีภู ผีน้ำ ผีกกไม้ ซึ่งเป็นผีที่มีถิ่นที่อยู่ในธรรมชาติ แต่เนื่องจากวิถีชีวิตของชนเผ่าเหล่านี้ต้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพราะต้องทำมาหากินอยู่ในป่าในดง บนภูดอยและแหล่งน้ำลำห้วย เกิดบดลอดเวลา และแม้แต่ เรือนที่อยู่ก็เรียกได้ว่าอยู่ในป่าในดงหรือบนภูดอย ผีเหล่านี้จึงมีความสัมพันธ์กับคนอย่างใกล้ชิด และเป็นเหตุให้เกิดความหวั่นกลัวว่า หากผีไม่พอใจ ก็อาจทำอันตรายคน เช่นทำให้เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย หรือทำให้เกิดภัย พิบัติในบ้าน ความน่าหวาดหวั่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะไม่มีข้อกำหนดที่ชัดเจนว่า การกระทำอย่างไรบ้างที่จะ เป็นเหตุให้ผีไม่พอใจ จนถึงกับทำอันตรายคน ในทางกลับกัน การที่กล่าวว่า อันตรายที่เกิดกับคนนั้นเป็น เพราะผีทำ ก็เพราะคนอธิบายไม่ได้ว่า เหตุใดจึงเกิดอันตรายนั้นๆ ขึ้น เช่น ทุกคนต้องไปทำมาหากินในป่า ไปดงไรไปหาปลาในลำห้วย แต่ทำไมบางคนจึงเกิดเจ็บป่วยขึ้น ในขณะที่คนอื่น ๆ ไม่เป็นอะไร คำอธิบายใน กรณีนี้ก็คือ ผีทำ และผีที่ทำอาจเป็นผีดินใดก็ได้ที่อยู่ในบริเวณที่คนคนนั้นไปทำมาหากินหรือประกอบ กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนการที่จะระบุว่า อันตรายเกิดจากผีดินใด ก็เป็นหน้าที่ของหมอผี หรือ หมอผี ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น

ผีร้ายหรือผีที่ทำอันตรายคนนี้ ในแต่ละเผ่าจะปรากฏมีอยู่คล้ายๆ กันดังที่กล่าวแล้ว แต่ความสำคัญ จะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของเผ่า เช่น เผ่าตะเริงอยู่บนภูดอย ความสำคัญของ ผีภู (บางกอ) ก็จะปรากฏชัดกว่าผีน้ำ (บางตึก) เพราะในเขตที่อยู่ของตะเริงจะมีแต่ลำห้วยขนาดเล็ก การจำแนกชนิดหรือลักษณะของผีน้ของตะเริงจึงไม่ชัดเจนนัก มักเรียกรวมๆ กันไป ในขณะที่ผีน้ของเผ่า ฮาร์กจะมีทั้งผีในวังน้ำลึก ผีเงือก (งูใหญ่ในน้ำ) ผีแซ้ (จระเข้) เพราะฮาร์กตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ราบลุ่ม มีลำเซ หรือแม่น้ำใหญ่ผ่านบริเวณหมู่บ้าน วิถีชีวิตของเผ่าฮาร์กจะสัมพันธ์กับลำน้ำใหญ่มากกว่าตะเริง อันตราย จากผีน้จึงเกิดขึ้นกับเผ่าฮาร์กมากกว่า กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนฮาร์กจะกลัวผีน้ในขณะที่คนตะเริงจะกลัว ผีภู

ผีที่จัดว่าเป็นผีที่อาจทำอันตรายคนอีกกลุ่มหนึ่งคือ ผีเรือนและผีกวน ซึ่งเป็นผีที่อยู่ในเรือนที่อยู่

อาศัย หรืออยู่ในก๊วน ซึ่งเป็นเรือนกลางของชุมชน ทั้งผีเรือนและผีก๊วนนี้ โดยปกติถือว่าเป็นผีที่ดูแลครัวเรือน หรือดูแลชุมชน ผีก๊วนจึงอาจถือได้ว่าเป็นผีประเภทเดียวกันกับผีอารักษ์ (หรือ ผีอาฮัก) ของลาวลุ่ม หรือผีปู่ตาของคนอีสานนั่นเอง แต่เนื่องจากในวิถีชีวิตปกติ บทบาทของผีเรือนและผีก๊วนจะไม่ชัดเจน จนกว่าในกรณีที่เกิดอันตรายขึ้นแก่คนในครัวเรือน หรือเกิดภัยขึ้นแก่ชุมชนโดยส่วนรวม อาจมีคำอธิบาย (จากหมอมผี หมอดู หรือคนเฒ่าคนแก่ของชุมชน) ว่าเป็นเพราะผีเรือนหรือผีก๊วนทำ และเป็นเหตุให้ต้องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเรือนหรือผีก๊วนแล้วแต่กรณี เพื่อให้อันตรายนั้นหมดไป

ผีอีกกลุ่มหนึ่งในระบบความเชื่อของชนเผ่า คือ ผีของคนตาย ทั้งที่ตายตามธรรมดา และตายโหง ถ้าเป็นผีตายโหง จะมีอันตรายมาก พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพผีตายโหงจึงต้องทำตามประเพณีปฏิบัติของเผ่าอย่างละเอียดทุกขั้นตอน จะย่นย่อหรือทำผิดเพี้ยนไปไม่ได้เลย และแม้กระนั้น ผีตายโหงก็ยังอาจทำอันตรายคนได้ ทุกเผ่าจึงมีข้อห้ามว่า ผีตายโหงต้องฝังแยกไปจากผีที่ตายธรรมดา และคนจะไม่ไปข้องแวะกับบริเวณที่ฝังผีตายโหงเป็นอันตราย ถ้ามีเหตุต้องผ่านไปก็จะไม่มอง ไม่กล่าวถึง ไม่ชี้ ฯลฯ กล่าวสั้น ๆ คือ ตัดความสัมพันธ์ทุกรูปแบบระหว่างคนเป็นกับผีตายโหง และแม้ในกรณีของการตายตามธรรมดา ประเพณีปฏิบัติในการทำศพก็ยังระบุนั้นตอนที่ชัดเจน มีรายละเอียดยุ่งยากกว่าประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตในกรณีอื่นๆ เช่น การเกิด แต่งงาน ทั้งนี้ก็เพราะความหวาดกลัวอันตรายที่จะเกิดจากผีคนตายนั่นเอง

ในระบบความเชื่อเรื่องผีของชนเผ่า การแบ่งฮีดหรือการประกอบพิธีกรรมไม่ว่าจะเป็นฮีดบ้าน คือ ประเพณีปฏิบัติของชุมชน หรือฮีดเรือน คือประเพณีปฏิบัติของครัวเรือนก็ตาม มักจะเกี่ยวข้องกับกลุ่มของผีที่ทำอันตรายคนและชุมชน เช่น ผีป่า ผีภู ผีน้ำ ผีกกไม้ ผีเรือน ผีก๊วน การแบ่งฮีดที่เกี่ยวข้องกับผีนี้จึงมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดจากผี เช่นในกรณีของการแบ่งฮีดก๊วน (ฮีดบ้าน) ซึ่งเป็นพิธีกรรมรวมของชุมชน หรือ มุ่งหมายที่จะแก้ไขเหตุร้ายที่เกิดขึ้น เช่น การแบ่งฮีดในครัวเรือน ซึ่งมักทำในกรณีเกิดความเจ็บป่วยของสมาชิกในครัวเรือน ที่เป็นเพราะผีกระทำให้เจ็บป่วย

ในบางกรณีการแบ่งฮีดอาจมีลักษณะเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (fertility rite) เช่น พิธีสักข้าวไร่ พิธีกินข้าวใหม่ พิธีกรรมในลักษณะนี้จะไม่มีการกำหนดขั้นตอนชัดเจนนัก เพราะแม้จะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีก็จริง แต่ไม่มีลักษณะของความหวาดกลัวอันตรายจากผี เป็นเพียงการป้องกันหรือการแสดงความรู้คุณผีมากกว่า ขั้นตอนรายละเอียดจึงแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมและตามความเห็นชอบของผู้ทำพิธี

การแบ่งฮีดกินควายของชนเผ่าในแขวงเซกอง ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเชื่อเรื่องกลุ่มผีที่ทำอันตรายคน คือ เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อป้องกันอันตรายจากผี และพิธีกรรมเพื่อแก้ไขเหตุร้ายที่เกิดจากผี เช่น ความเจ็บป่วย หรือ ภัยพิบัติในชุมชน

แบ่งฮีดกินควาย : ฮีดบ้านและฮีดเรือน

เมื่อ Etienne Aymonier หัวหน้าคณะสำรวจชาวฝรั่งเศส นำคณะของเขาเดินทางสำรวจศิลาจารึก

ในประเทศลาว เมื่อประมาณร้อยปีเศษ (ค.ศ. 1882-1883)² นั้น เขาได้พบหมู่บ้านชนเผ่าจำนวนมากในเส้นทางสำรวจ และได้บันทึกสิ่งที่พบเห็นในการเดินทางไว้อย่างละเอียด รวมทั้งลักษณะประชากรและชนบประเพณีของชนเผ่าเหล่านั้น ข้อความหลายตอนของแอมอนิเย กล่าวถึงพิธีกรรมฆ่าควายของชนเผ่าเพื่อจุดมุ่งหมายต่างๆ กัน เช่น

...สรุปแล้วการสร้างกระท่อมไม่เสร็จในวันเดียว ถือว่าเป็นการดูหมิ่นวิญญาณผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ถ้าผิดหรือพัง ต้องขอระงับเหตุภาณด้วยการฆ่าควายเพื่อบวงสรวง และทุกครั้งที่คุณแปลกหน้าเข้าไปในบ้าน จะต้องได้เช่นไหว้วิญญาณดังกล่าวด้วยเหล่า... (น. 85)

...พวกเขาทำการบวงสรวงเทวดาอารักษ์ เหมือนกับเวลาที่เขาจะไถนา หรือปลูกข้าวในป่าดง โดยเอาขวดเหล้าและดอกไม้ 5 ดอก วางไว้ที่มุมของนาทุก ๆ มุม ขึ้นต่อไปถ้าข้าวขึ้นงามดี พวกเขาจะตั้งเรียกประชุมญาติมิตร ฆ่าควายเพื่อบวงสรวงเทวดาอารักษ์ แล้วพากันรับประทานอาหารด้วยกันที่ทุ่งนา... (น. 85)

...ประเพณีของชาวป่าซึ่งแสดงเฉพาะเวลามีพิธีกรรมใหญ่ ๆ ถ้าแสดงการพ้อนรำในโอกาสอื่น จะทำให้เกิดเคราะห์ร้าย และอย่างน้อยต้องฆ่าควายบวงสรวง ขอให้เทวดาอารักษ์ระงับความโกรธเคือง... (น. 94)

จะเห็นได้ว่า “ชาวป่า” ในบันทึกของแอมอนิเย จะฆ่าควายเพื่อ บวงสรวงเทวดาอารักษ์ ในกรณีที่เกิดมีความผิด การกระทำผิดไปจากขนบธรรมเนียม (ซึ่งเรียกในภาษาลาวว่า ชะล่า) เช่น ผิดข้อกำหนดในการปลูกเรือน ผิดข้อกำหนดเกี่ยวกับคนแปลกหน้าที่เข้ามาในบ้าน (หมายถึง หมู่บ้าน) ผิดข้อกำหนดเกี่ยวกับการเล่นดนตรีและพ้อนรำที่ทำได้เฉพาะในโอกาสที่มีการประกอบพิธีกรรมใหญ่ (คือการฆ่าควาย) และยังมีการฆ่าควายในพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน คือเพาะปลูกข้าว ซึ่งมีลักษณะเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์

สิ่งที่แอมอนิเยไม่ได้เห็น หรือไม่ทราบ จึงไม่ได้บันทึกไว้ก็คือ จะมีการฆ่าควายในกรณีที่เกิดความเจ็บป่วย เพราะถือว่า คนที่เจ็บนั้นคงจะต้องไปทำบางสิ่งบางอย่างที่ “ผิด” และทำให้ เทวดาอารักษ์ (หรือ ผี) โกรธเคือง จึงต้องฆ่าควายเพื่อขอให้ระงับความโกรธเคืองนั้น

อย่างไรก็ตาม เขาสังเกตเห็นว่า ควายเป็นสัตว์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตของชนเผ่าในด้านต่างๆ เช่น คำลั่นสวดที่ผู้ชายจ่ายให้ครอบครัวของผู้หญิง ส่วนหนึ่งจะเป็นควาย การปรับไหมเมื่อมีความผิดในกรณีชายชู้ จะคิดค่าปรับเป็นควาย 1 ตัว (น. 87) และการซื้อขายควายอาจกลายเป็นกรณีพิพาทระหว่างหมู่บ้านขึ้นได้ (น. 85)

² บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438. ทองสมุท โตเร และสมหมาย เปรมจิตต์ แปลจาก *Yoyage dans le Laos : Tome Premier* 1985. Etienne Aymonier. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539).

บทบาทของควายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรม และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า ยังคงดำเนินอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนเผ่าในแขวงเซกอง ได้พบว่า ประเพณีการฆ่าควายเพื่อเลี้ยงผีด้วยจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ยังคงกระทำกันอยู่เป็นประจำ การเรียกค่าสินสอดด้วยอัตราเทียบเท่าจำนวนตัวควายยังใช้กันอยู่ในหมู่บ้าน และแม้ว่าในปัจจุบัน ในตลาดแขวงจะมีเนื้อควายขายเป็นประจำ แต่การฆ่าควายในหมู่บ้านก็ยังเป็นกรณีพิเศษ เช่น เพื่อเลี้ยงแขกในงานแต่งงาน งานศพ ไม่ใช่เพื่อเอาเนื้อมาบริโภคเป็นอาหารประจำวัน

พิธีกรรมฆ่าควายเลี้ยงผีหรือแบ่งฮีดกินควายของชนเผ่าในแขวงเซกอง มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ 2 ประการ

1. เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของสมาชิกในครัวเรือน อาจเป็นการเลี้ยงผีเมื่อหมอดูหรือหมอมผีระบุว่า คนเจ็บนั้นถูกผีทำ และต้องฆ่าควายเลี้ยงผีที่ทำให้เจ็บ จึงจะหายจากอาการนั้น ในบางกรณี การฆ่าควายจะทำเมื่อคนเจ็บหายแล้ว ครัวเรือนนั้นจะเลี้ยงผีเพื่อแก้บนตามที่ได้บอกสัญญากับผีไว้ การฆ่าควายเพื่อแก้บนนี้ อาจจะไปพร้อมกับการแบ่งฮีดบ้าน คือเมื่อหมู่บ้านกำหนดเวลาแบ่งฮีดฆ่าควายของบ้านในงานประจำปี ซึ่งส่วนมากจะตกอยู่ในระยะเดือน 3 - เดือน 4 หรือครัวเรือนนั้น ๆ อาจทำพิธีของตนเองตามลำพังก็ได้ ควายที่ฆ่าในการเลี้ยงผีแก้บนนี้ อาจเป็นควายขนาดเล็ก (ลูกแห่ง) หรือควายใหญ่ แล้วแต่กำลังความสามารถของครัวเรือนที่ทำพิธี การแบ่งฮีดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับความเจ็บป่วยในครัวเรือนนี้ เรียกว่า ฮีดเรือน (*ฮีดเฮือน*) เพราะทำกันในครัวเรือน และไม่มีชื่อเรียกเฉพาะในภาษาของเผ่า

2. เพื่อเลี้ยงผีกวนหรือผีของหมู่บ้านในงานเฉลิมฉลองประจำปี งานเฉลิมฉลองนี้อาจถือว่าเป็นงานบุญประจำปี คล้ายกับงานสงกรานต์หรือปีใหม่ของกลุ่มลาวลุ่ม บางเผ่าจะกำหนดฆ่าควายเลี้ยงผีเฉพาะในปีที่เก็บเกี่ยวพืชผลได้ดี เป็นการเฉลิมฉลองเทศกาลเก็บเกี่ยว ซึ่งส่วนมากจะตกในเดือน 10 - เดือน 12 แต่เท่าที่ทำกันในปัจจุบัน มักจะมีงานแบ่งฮีดในเดือน 3-4 เช่นเดียวกับงานบุญประจำปีของเผ่า เพราะเป็นระยะที่ไม่มีฝน และมีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ผู้คนมีเวลาว่างเพราะทางไร่เสร็จแล้ว แต่ยังไม่ได้ปลูกข้าวส่วนมากจึงพบว่าบ้านต่างๆ มักจะนัดหมายแบ่งฮีดกินควายของบ้านในเดือน 3-4 โดยเวียนกันไป เพราะต้องขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจของบ้านอีกเช่นเดียวกัน การฆ่าควายเลี้ยงผีด้วยจุดมุ่งหมายนี้ เรียกกันว่า ฮีดบ้าน และมีชื่อเรียกเฉพาะที่ต่างกันไปในภาษาของแต่ละเผ่า เช่น ตะเรียงเรียกว่า *ฮัมโบ๊ะฮู* ฮาร์กเรียกว่า *เขาะยงนารู* เจะเรียกว่า *ฮปายวีล* กะตูเรียกว่า *คำเมียงจอนง*

การฆ่าควายเลี้ยงผีอีกกรณีหนึ่ง ที่จัดอยู่ในประเภทนี้ด้วยเพราะเป็นฮีดบ้านเหมือนกัน คือ ฆ่าควายเลี้ยงผีกวน เมื่อมีการสร้างกวนใหม่ หรือซ่อมแซมกวนเก่าที่ทรุดโทรมมาก โดยปรกติมักจะนัดหมายแบ่งฮีดนี้ในระยะเดียวกันกับบุญประจำปี คือ เดือน 3-4 ด้วยเหตุผลทำนองเดียวกัน แต่ถ้าเป็นการซ่อมแซมกวนเล็กๆ น้อยๆ ก่อนงานบุญประจำปี ไม่ถือว่าเป็นเฉลิมฉลองกวนใหม่ ข้อแตกต่างอยู่ตรงที่ว่า ถ้าเป็นกวนสร้างใหม่ และยังไม่ฉลอง หรือแบ่งฮีด คนจะขึ้นไปทำกิจกรรมใดๆ บนกวนไม่ได้โดยเฉพาะคนนอกหมู่บ้าน ถือว่าเป็นการผิดฮีดอย่างร้ายแรงทีเดียว การฆ่าควายที่นอกไปจากจุดมุ่งหมายดังที่กล่าวมานี้ ไม่ถือว่าเป็นการแบ่งฮีดกินควาย แม้จะมีการฆ่าควายและเลี้ยงผี เช่นในงานแต่งงาน ถ้าคู่แต่งงานมีฐานะดีก็มักจะฆ่า

ควายเลี้ยงคนที่มาในงาน แต่ก็ไม่มีพิธีกรรมที่กำหนดขั้นตอนและไม่มีข้อห้ามข้อนิยมใดๆ ที่เกี่ยวเนื่อง กล่าวง่าย ๆ ว่าไม่ถือเป็นพิธีกรรมนั่นเอง ส่วนในกรณีของงานศพ บางเผ่ากำหนดให้มีการฆ่าควายเมื่อพิธีฝังศพเสร็จสิ้นลง แต่ก็มักจะทำกันเฉพาะรายที่ครัวเรือนมีฐานะดีและไม่ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีกำหนดขั้นตอนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้บางเผ่าจะกำหนดว่าต้องเอาตัวควายไปเช่นมีคนตายที่ป่าช้า หรือบางเผ่ากำหนดว่าต้องเอาเนื้อควายมาทำลาบดิบเช่นผัดก่อน จึงจะเอาเนื้อที่เหลือไปปรุงอาหารได้ การฆ่าควายเลี้ยงผีในกรณีนี้จึงไม่ถือเป็นการแบ่งฮีดกินควาย แต่ก็มักจะเรียกว่าฮีดเรือนเหมือนกันเพราะทำในครัวเรือนของผู้ตาย

การแบ่งฮีดกินควายในลักษณะที่เป็นฮีดเรือนนั้น ในทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็นพิธีกรรมประเภท crisis ritual คือ ทำพิธีเมื่อเกิดภาวะวิกฤตขึ้นแก่บุคคลหรือชุมชน ส่วนแบ่งฮีดกินควายที่เป็นฮีดบ้านหรือฮีดกวัน จัดเป็นพิธีกรรมประเภท calendrical ritual คือกำหนดระยะเวลาที่เป็นการเฉลิมฉลองของชุมชนร่วมกัน

หากพิจารณาในแง่ของจุดมุ่งหมาย ฮีดบ้านก็จัดเป็นพิธีกรรมที่เป็นการแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน หรือแสดงอารมณ์ร่วมกันของชุมชน (expressive ritual) ส่วนฮีดเรือน เป็นพิธีกรรมที่เป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (instrumental ritual) คือเพื่อให้คนเจ็บหายจากอาการที่เป็นอยู่ ในกรณีที่เป็นการแบ่งฮีดเพื่อเฉลิมฉลองกวันใหม่ที่บ้าน อาจถือเป็นพิธีกรรมเพื่อเฉลิมฉลองโดยตรงที่เรียกว่า commemorative ritual

คำเมียงจอนง : แบ่งฮีดกินควายของเผ่ากะตู่ ที่บ้านยิบ เมืองท่าแดง

เผ่ากะตู่ที่อยู่บ้านยิบ เมืองท่าแดง เป็นกลุ่มที่อพยพลงมาจากภูดอย บ้านเดิมของกะตู่กลุ่มนี้ก็คือบ้านยิบ ที่เมืองกะสิมซึ่งเป็นเขตที่มีเผ่ากะตู่ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากกะสิมเป็นเขตกันดาร ไม่มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก การเดินทางติดต่อต้องใช้ทางเดินเท้าเกือบทั้งหมด และแม้ระหว่างหมู่บ้านก็ห่างไกลกัน รัฐบาลลาวจึงมีนโยบายให้ชนเผ่าที่อยู่บนภูดอยหรือในเขตกันดาร อพยพลงมาอยู่บนพื้นที่ราบใกล้ตัวแขวงหรือใกล้ทางคมนาคม เผ่ากะตู่ที่บ้านยิบ เมืองกะสิมจึงอพยพลงมาอยู่ที่เมืองท่าแดง เมื่อปี 2540 เช่นเดียวกับกะตู่บ้านกันดอน ซึ่งอยู่บนดอยไกลลิบของเมืองกะสิมก็อพยพลงมาอยู่ในเมืองท่าแดง ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ราบ อยู่ระหว่างตัวแขวงเซกองและเส้นทางติดต่อแขวงเซกอง - สาละวัน

บ้านยิบมีประชากรประมาณ 240 คน ปลูกเรือนอยู่รวมกันเป็นวงกลมเหมือนอย่างที่เคยอยู่บนภูดอย สร้างกวันกลางหมู่บ้านสำหรับทำกิจกรรมส่วนรวมของบ้าน และเริ่มต้นทำมาหากินด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารคือ ไก่ หมู และเริ่มเลี้ยงแพะบ้าง แต่การทำมาหากินก็ยังไม่ค่อยสะดวกนัก แม้รัฐจะให้สัญญาว่าจะจัดพื้นที่ให้สำหรับทำนา เพื่อจะได้มีข้าวเพียงพอบริโภค ไม่อดอยากเหมือนที่ปลูกข้าวไร่อยู่บนดอย

แม้ว่าสภาพการทำมาหากินและการดำรงชีวิตจะยังไม่เข้าที่เข้าทางนัก แต่กะตู่บ้านยิบก็รู้สึกว่าจะดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างไม่น่าวิตกนัก กอปรกับสถานะทางเศรษฐกิจของบ้านค่อนข้างดีเนื่องจากได้รับ

ความช่วยเหลือจากรัฐมากพอสมควร บ้านยิบจึงเห็นว่า น่าจะได้แบ่งฮีดกินควายเพื่อเฉลิมฉลองกวัน และเพื่อเป็นการแสดงว่ากะตุบ้านยิบตั้งตัวได้มั่นคงพอสมควรแล้ว บรรดาเจ้ากกเจ้าเหล่า หรือผู้อาวุโสของบ้านยิบจึงปรึกษากันโดยมีหัวหน้ากลุ่ม คือ ท้าวคำสุน ซึ่งเคยเป็นรองเจ้าเมืองกะลิม แต่ขณะนี้อายุมากแล้ว จึงได้ “พักผ่อน” จากงานรัฐ และท้าวคำกึ่ง นายบ้านยิบคนปัจจุบัน อายุประมาณ 30 ปี เป็นคนหนุ่มที่ ได้รับการศึกษาอบรมและเป็นผู้ที่รัฐเชื่อว่าจะสามารถช่วยพัฒนาบ้านยิบได้ตามนโยบายส่วนกลาง

คณะผู้อาวุโสเห็นพ้องกันว่า จะจัดให้มีการแบ่งฮีดกินควายของบ้านยิบในวันที่ 26-28 เดือนสาม ปี 1999 (เรียกตามแบบลาวลุ่ม) การเตรียมเครื่องประกอบในพิธีตลอดจนบอกกล่าวญาติพี่น้องและเชิญแขกของบ้านจะต้องใช้เวลาประมาณ 1 เดือน งานแบ่งฮีดครั้งนี้จะเป็น ตำเมียงจอนง ครั้งแรกของบ้านยิบในถิ่นฐานใหม่ จากการปรึกษาหารือเตรียมการระหว่างหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด เป็นที่ตกลงกันว่าจัดเตรียมควายเพื่อฆ่าเลี้ยงผีรวม 3 ตัว ไม่นับควายที่ฆ่าเพื่อทำอาหารเลี้ยงคนในบ้านและแขกของบ้านอีก 2 ตัว ควายจำนวน 3 ตัวนี้ เป็นควายขนาดใหญ่ที่จะฆ่าที่กวันเพื่อเลี้ยงผีกวันและเลี้ยงแขก 1 ตัว อีก 2 ตัว เป็นควายที่ครัวเรือน 2 หลัง จัดหามาเพื่อแบ่งฮีดเรือน ตามที่ได้สัญญากับผีไว้ เมื่อครั้งที่คนในเรือนเจ็บป่วยและหายป่วยหลังจากบนผีแล้ว

เตรียมการขั้นต้น

ชาวบ้านในบ้านยิบจัดแบ่งกลุ่มกันเพื่อทำหน้าที่เตรียมการในส่วนต่าง ๆ ของพิธีดังที่เคยทำมาแต่ก่อน ท้าวคำสุนและนายบ้านทำหน้าที่เรียกรายเงินจากครัวเรือนทุกเรือนเพื่อนำมาซื้อควายแม่ขนาดใหญ่ ราคาประมาณ 8,000 บาท ตามปกติถ้าอยู่บนดอย คนบ้านยิบก็จะเลี้ยงควายเอง โดยปล่อยให้หากินในป่า เมื่อต้องการนำมาใช้ในพิธีกรรมหรือเพื่อซื้อขาย จึงจะไปจับมาจากป่า แต่ที่บ้านใหม่ในเมืองท่าแห่งนี้ บ้านยิบต้องซื้อหาควายมาทำพิธี เงินส่วนใหญ่ที่เรียกรายมาจึงเป็นค่าควายเกือบหมด การเตรียมเครื่องประกอบอื่น ๆ เช่น หมู ไก่ ข้าว เหล้า จะต้องเกณฑ์เอาจากครัวเรือนต่าง ๆ ตามกำลังทางเศรษฐกิจที่จะเป็นไปได้

ปีนี้บ้านยิบจะเชิญบ้านยกท่ง ซึ่งเป็นเผ่าส่วยที่อยู่ใกล้เคียงกัน มาเป็นแขกของบ้าน เพราะบ้านยกท่งได้ช่วยเหลือคนบ้านยิบเป็นอย่างดี ในระหว่างที่บ้านยิบเพิ่งอพยพมา การเชิญแขกของบ้านนี้ถือว่าเป็นเชิญทุกครัวเรือนหมดทั้งบ้าน ฉะนั้นก็ต้องคำนวณความสามารถของฝ่ายเจ้าบ้านด้วยว่าจะเลี้ยงดูแขกได้หรือไม่ ตามปกติการเชิญบ้านอื่นมากินเลี้ยงในการแบ่งฮีดบ้านนั้น แต่ละบ้านจะผลัดกันเชิญ ไม่จำเป็นว่าบ้านที่เป็นแขกจะต้องแบ่งฮีดและเชิญฝ่ายเจ้าภาพมาเลี้ยงตอบแทน และไม่มีข้อกำหนดว่าจะต้องเชิญบ้านที่เป็นเผ่าเดียวกัน ลักษณะการเชิญแขกของบ้านในการแบ่งฮีดบ้านนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นการแสดงความร่วมมือกันระหว่างชุมชนใกล้เคียง ที่เคยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมา³ นอกจากนั้นก็ต้องบอกกล่าวญาติพี่น้องที่อยู่บ้านอื่นให้มาร่วมงานด้วย ซึ่งในกรณีของบ้านยิบนี้ ญาติพี่น้องส่วนหนึ่งที่อยู่ใกล้พอจะเดินทางมาร่วมงานได้ก็คือ

³ แต่ละเผ่าก็มีข้อกำหนดต่างออกไป เช่น เผ่าจะต้อง ถือว่า ถ้าบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน มีคตกันอยู่ ฝ่ายที่ผิดซึ่งจะต้องถูกปรับใหม่นั้น อาจจะถูกเรียกร้องให้จัดหาควายมาสำหรับการแบ่งฮีด และจะได้รับเชิญมาเป็นแขกของบ้านที่จัดแบ่งฮีด ซึ่งเท่ากับเป็นการผูกความสัมพันธ์กันใหม่นั้นเอง

เผ่ากะตุบ้านกันตอนใหม่ ซึ่งแต่เดิมก็อยู่เมืองกะลิมและเพิ่งอพยพลงมาอยู่เมืองท่าแดงในเวลาไล่เลี่ยกับบ้าน ยี่บนี้เอง บ้านกันตอนใหม่มีกำหนดจะแปงฮีดบ้านในปีนี้เหมือนกัน เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองก๊วนใหม่ที่เพิ่ง สร้างเสร็จ แต่บ้านกันตอนก็ยังไม่ได้นัดหมายว่าจะเชิญบ้านใดเป็นแขกของตน อาจจะเป็นกะตุบ้านยี่บหรือ เป็นบ้านเผ่าอื่นที่อยู่ใกล้บ้านกันตอนก็ได้

การเตรียมการแปงฮีดบ้านนี้ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน แต่ระยะเวลาในการแปงฮีดจริงๆ นั้น เพียง 3 วัน เรียกกันทั่วไปว่า *มือเตรียม มือตั้ง และมือฆ่าควาย* ในวันที่สี่จะเป็นวันที่บ้านเจ้าภาพทำ ความสะอาด และนำหัวควายขึ้นตักแต่งก๊วนและตักแต่งเรือ นญาติพี่น้องจะมาช่วยงานเตรียมการตามเรือ ต่างๆ ล่วงหน้าตั้งแต่มือตั้ง ซึ่งเป็นช่วงเตรียมการสุดท้าย แขกเชิญของบ้านจะมาถึงในตอนบ่ายของมือตั้ง ซึ่งเป็นวันผูกควาย และในมือฆ่าควายก็จะเป็นการกินเลี้ยงและม่วนขึ้นรื่นเริง

มือเตรียม ในวันแรกของการแปงฮีด กลุ่มสาวหนุ่มของบ้านยี่บที่ออกไปหาเสาทหลักควายมาเตรียมไว้ตั้งแต่ ก่อนงาน 2-3 วัน ก็จะตากเสา ซึ่งเป็นไม้แก่นขนาดเท่าท่อนขา สูงเลยหัว ส่วนหัวเสามักจะสลักเสลาเป็น รอยคอดลงมาเล็กน้อย ด้านบนสุดตัดเรียบคล้ายแป้นไม้ เมื่อตากเสาเสร็จก็จะปักเสาทที่หน้าก๊วน เสานี้ต้องปัก ลงดินอย่างมั่นคงเพราะควายอาจจะดิ้นหนี เคยมีเหตุการณ์ที่ควายดิ้นและดึงเสาทก๊วนหลุดขึ้นมาจากดิน ทำให้เกิดโกลาหลล่วนวายและพิธีต้องหยุดชะงักไป ผู้เฒ่าผู้แก่ที่คุ้นเคยกับพิธีกรรมจึงต้องเป็นผู้คอยควบคุมดูแล อย่างใกล้ชิด

ส่วนเสาทหลักสำหรับผูกควายที่จะแปงฮีดของครัวเรือนนั้น คนในครัวเรือนก็จะเป็นผู้เตรียมและ ปักลงดิน เตรียมไว้ นญาติพี่น้องของเรือนนั้นก็จะมาช่วยกันอย่างแข็งขัน

เสาทหลักควายจะต้องมีเครื่องตกแต่ง ทำด้วยไม้ไผ่ลำสูงลิ่ว เก็บพุ่มใบที่ปลายยอดไว้เพื่อความ สวยงาม หรือ อาจจะลิดใบออกหมดก็ได้ แล้วตกแต่งด้วยลำไม้ไผ่ที่ขูดผิวให้เป็นฝอยห้อยย้อย นอกจากนั้น ก็ยังมีการจักสานตอกเป็นรูปต่างๆ ห้อยตกแต่งเสาทหลักควายด้วย รูปที่สานนั้นมีลักษณะคล้ายจะเป็น สัญลักษณ์ เช่น รูปคล้ายเจดีย์ รูปก้างปลา รูปตาสีเหลี่ยม สามเหลี่ยม แต่ก็ไม่มีความหมายได้ว่ารูปใดเป็น สัญลักษณ์ของอะไร เพียงแต่กล่าวทำให้สวยงามตามใจชอบของผู้ทำ บางอันก็ยอมเสียสวยงาม ส่วนตัวเสาท นั้นไม่มีการยอมเสีย แต่บางครั้งอาจเอาถ่านหรือสีด้ามาเขียนลวดลายง่าย ๆ ตรงส่วนหัวเสาท บางทีก็เป็นสีแดง แต่ไม่ค่อยปรากฏว่าใช้สีอื่นนอกจากสีด้าและแดง หัวคำสุนบอกว่า เป็นเพราะสีด้าและสีแดงหาง่าย คือสีด้า ใช้ถ่าน ส่วนสีแดงก็เป็นสีที่ได้จากดินละลายน้ำ

เสาทหลักควายของก๊วนจะอยู่ด้านหน้าก๊วน ถ้าฆ่าควายมากกว่า 1 ตัวก็ต้องปักเสาทเรียงรายกันไป ส่วนเสาทหลักควายของเรือนจะอยู่หน้าเรือน จำนวนเท่ากับจำนวนควายที่เรือนนั้นจะฆ่าเช่นเดียวกัน เสาทหลัก ควายนี้เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะไม่รื้อถอน แต่ทิ้งไว้เช่นนั้น ในปีต่อไปอาจใช้เสาทเดิมอีกก็ได้ หรือตั้งเสาทใหม่ก็ได้ บางเผ่าจะต้องปักเสาทใหม่ทุกครั้งทีแปงฮีดกินควาย จำนวนเสาทหลักควายจึงเป็นการหมายบอกจำนวนควายที่ ฆ่าในแต่ละปีด้วย โดยเฉพาะเสาทหลักควายหน้าเรือนอาจถือเป็นเครื่องแสดงสถานะทางเศรษฐกิจของเรือน นั้น ๆ เช่นเดียวกับหัวควายที่ตักแต่งอยู่บนเรือน

บางเผ่าถือว่า การถอนเสาหลักควายทิ้ง เป็นชะล่า ต้องปล่อยให้ผู้พังไปเอง แต่เผ่ากะตูดถือว่า ถ้าจะถอนก็ถอนได้ แต่ไม่นิยมทำกัน ตามบ้านกะตูดจึงมักเห็นเสาหลักควายหน้าก๊วนและหน้าเรือน ซึ่งเป็น การบ่งบอกอายุของบ้านนั้นไปด้วย ที่บ้านยิปนี้ เพิ่งมีเสาหลักควายเป็นรุ่นแรก แต่ที่บ้านยิปเก่า เมืองกะสิม ชาวบ้านบอกว่า มีเสาอยู่บนสิบเสาทีเดียว

เมื่อกลุ่มสาวหนุ่มออกไปเตรียมการเรื่องเสาหลักผูกควาย กลุ่มอาวูโต โดยเฉพาะผู้หญิงจะช่วยกัน เตรียมข้าวปลาอาหาร ข้าวนั้นต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าหลายวัน ถ้าเรือนใดมีข้าวอยู่น้อยก็ต้องออกซื้อหาหรือ ขอยืมเรือนอื่น เพื่อเตรียมเลี้ยงพี่น้องและแขกของเรือน ไก่และหมูก็ต้องเตรียมไว้ให้พอเช่นกัน ส่วนอาหารที่จะเลี้ยงแขกของหมู่บ้านที่ก๊วนนั้น ผู้แทนจากครัวเรือนทุกเรือนและนายบ้านเป็นผู้รับผิดชอบจัดเตรียม การแบ่งกลุ่มทำงานนี้อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของนายบ้านและกลุ่มเจ้ากกเจ้าเหล่า ซึ่งโดยทั่วไปก็ถือเป็น ผู้แทนครัวเรือนอยู่แล้ว

เมื่ออยู่ภูตอยนั้น เผ่ากะตูดต้องเตรียมทำเหล่าไห สำหรับพิธีแปงฮีด เหล้าไหนี้ถือว่าถ้าไม่ใช่การ แปงฮีดจะทำไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อกำหนดการแปงฮีดในปีใด ก็จะต้องเริ่มเตรียมทำเหล่าไห ซึ่งใช้เวลาประมาณ 1 เดือน แต่เมื่อย้ายมาอยู่บ้านใหม่นี้ ชาวบ้านยิปใช้ทั้งเหล่าไห ที่เรียกว่าเหล่ากก และเหล่าเค็ด คือเหล่าต้ม

เหล่าไหใช้ข้าวเหนียวหนึ่ง เอาแปงเหล่าที่ตำแล้วโรยลงบนข้าวหนึ่ง ขยำให้เข้ากัน แล้วเอาใส่หม้อ ทอง(เหลียง) อัดปากทิ้งไว้ 2-3 วัน จึงเอาใส่ไหเคลือบ อัดปากให้แน่นด้วยใบตองหรือใบไม้ ใช้ดินและซีเด้า ปิดด้านนอก ทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน ประมาณ 3-4 วันก่อนจะนำมาเลี้ยง จึงเปิดออกเอาน้ำใส่ เตรียมหลอดดูดที่ทำจากเถาไม้ชนิดหนึ่ง เรียกกันทั่วไปว่ากกกูดโคก การเปิดปากไหเพื่อเอาน้ำใส่เตรียมไว้ ในวันเลี้ยงนั้น เรียกว่า คัดเหล่า

นอกจากการเตรียมอาหารการกินและเครื่องประกอบพิธีดังกล่าว ก็จะต้องเตรียมตกแต่งบริเวณ บ้านเพื่อรับแขกด้วย สุดแต่จะแสดงอย่างไรให้งาม ในปีนี้ชาวบ้านยิปใช้ผ้าทอมือของเผ่า ที่เป็นผืนขนาด ยาว มีลวดลายและสิ่งงดงาม พื้นเป็นสีดำและลวดลายส่วนใหญ่เป็นริ้วแดง เหลียง และขาว ผ้าผืนยาวๆ นี้ผูกตกแต่งไว้ที่ปากทางเข้าบ้านอย่างสวยงาม เห็นได้แต่ไกล ตรงปากทางเข้าบ้านนี้ต้องวางให้เรียบเนียน เพราะเมื่อแขกบ้านยกขบวนมาถึง จะต้องมียิรับแขกก่อนเข้าบ้าน นายบ้านต้องเตรียมสาด (เสื่อ) ที่สาน ด้วยใบเตย เทียน และไก่อต้ม 1 ตัว ไว้สำหรับการต้อนรับแขกตามประเพณีของเผ่า

ในช่วงการเตรียมนี้ เมื่อสมัยก่อนที่อยู่บนภูตอย ต้องทำล่วงหน้านานทีเดียวเพราะทุกสิ่งต้องจัดหา เองทั้งหมด แม้แต่น้ำกินก็ต้องเตรียมหาภาชนะตักน้ำมาเก็บไว้ โดยเฉพาะที่ก๊วนซึ่งเป็นการต้อนรับแขก จำนวนมาก แต่ที่บ้านยิปใหม่นี้มีบ่อน้ำบาดาล อยู่บริเวณเดิน (ลาน) บ้าน ถึง 2 บ่อ ทำให้สะดวกขึ้นมาก

ม็อดตั้ง ในวันนี้เป็นวันที่แขกเข้าบ้าน ส่วนญาติพี่น้องจะมาถึงก่อนแล้ว ผู้คนในบ้านยิปจึงศึกคักคับคั่งกว่า ปรกติ บนก๊วนบ้านที่ปิดกวาดเตรียมไว้สวยงาม จะมีเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเฉพาะในการทำพิธีกรรม คือ ปะเนาะ ปะฮั๊ด และก้องลา สามชนิดนี้เป็นเครื่องดนตรีของเหลียง รูปลักษณะคล้ายฆ้อง ขนาดต่างๆ กัน ภาษาเผ่ากะตูดเรียกปะเนาะ ว่า *ปัฐเนาะ* และเรียกปะฮั๊ด ว่า *ตรลัด* ปัฐเนาะใช้ไม้ตีด้านหน้า เสียงค่อนข้างทุ้ม

ส่วนตรวด ใช้ไม้ตีเหมือนกันแต่ตีด้านใน เสียงแหลมกว่าปรีเาะ ทั้งสองชนิดนี้ ไม่มีปุ่ม ส่วน ก้องลา เรียกว่า กอ-อวง รูปลักษณะเหมือนฆ้องขนาดเล็ก ใช้ไม้ตีตรงปุ่มนูนตรงกลางอย่างเดียวกับฆ้อง ดนตรีสำหรับ *ตำเมียง* ของเผ่านี้ไม่รวมกะบังไม้ไผ่ ซึ่งใช้เฉพาะพิธีกรรมกินข้าวใหม่ ที่เรียกว่า *ตำเมียงฮาย* ต้องใช้ กะบังเป่า 7 อัน ขนาดต่าง ๆ กัน เรียกว่า *ตันตุ้จ* แต่ตำเมียงจนองจะมีการพ้องงาว คือพ้องอ้อมรอบก๊วน 3 รอบก่อนแขกจะขึ้นก๊วน และพ้องตอนกลางคืนอีก 3 รอบ ถือเป็นภาระเชิญผีและกล่อมขวัญควาย

นอกจากนั้นก็อาจมีกลอง มีลำไม้ไผ่สำหรับกระทุ้งจังหวะ และอื่น ๆ ตามแต่จะหามา เพื่อทำให้เกิด ความครึกครื้นขึ้นบานในการแข่งฮืด เครื่องเหล่านี้ที่แขวนได้ก็จะแขวนไว้กับราวเชือกที่ผูกโยงกับเสา ก๊วน ที่ผูกไม้ได้ก็ตั้งหรือวางไว้บนพื้นก๊วน การบรรเลงจะเริ่มเมื่อแขกเข้าบ้าน และบรรเลงในระหว่างการรื่นเริง ม่วนซื่น ตลอดเวลา

ในช่วงเช้า มีการฆ่าและชำแหละควาย 2 ตัว เพื่อเตรียมปรุงอาหารสำหรับเลี้ยงแขก ควาย 2 ตัวนี้ ฆ่าตามธรรมดา และชำแหละกันที่บนลานบ้านใกล้ ๆ ก๊วน เนื้อและชิ้นส่วนต่าง ๆ จะวางเป็นกอง ๆ ไว้บน ใบบอง เลือดใส่ชามอ่างไว้ ตับควายซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญในการใช้ทำนายอนาคตของบ้านและผู้คน จะแขวนไว้ที่เสานั่งร้าน ขนาดสูงประมาณแค่อก ทำเตรียมไว้ 3-4 ไร่สำหรับวางอาหารเลี้ยงแขก นอกไป จากที่จะวางไว้บนก๊วน เนื้อควายและชิ้นส่วนต่าง ๆ จะนำไปปรุงอาหารตามเรือนต่าง ๆ แต่จะนำกลับมาใช้ เลี้ยงแขกที่ก๊วนส่วนหนึ่ง นอกนั้นก็ป็นไปตามเรือนเพื่อเลี้ยงแขกของเรือน เพราะควาย 2 ตัวนี้ รวม อยู่ในจำนวนที่จัดหามาพร้อมกันในบ้านยิปด้วย หมูและไก่เป็นอาหารที่เตรียมไว้เช่นกัน แต่ไม่แบ่งไปตามเรือน เพราะครัวเรือนต้องจัดหาของตนเองเพื่อเลี้ยงญาติพี่น้อง

บนก๊วนมีโหนด้าเป็นโหนด้าเคลือบขนาดใหญ่ เรียกว่า *เจ๊ะพะลัง* หรือ *ปะลัง* โหนด้านี้ถือเป็นสมบัติ ราคาแพงอย่างหนึ่งเพราะทำเองไม่ได้ สมัยก่อนต้องไปซื้อหามาจากเวียดนาม หรือในตัวเอง เช่น สาละวัน อัดตะปือ ตามเรือนต่าง ๆ ก็จะมีโหนด้าของเรือน แต่มักมีขนาดเล็กกว่าที่ก๊วน โหนด้านี้ใช้เป็นค้ำสินสอด ก็ได้

ประมาณบ่ายสองโมง ชาวบ้านจำนวนหนึ่งก็ไปนำเอาควายที่จะฆ่าที่ก๊วนมาผูกที่เสาหลัก ก่อนหน้านั้นนายบ้านจะบอกเตือนตามเรือนต่าง ๆ ไม่ให้ปล่อยเด็กลงมาที่ก๊วนเพราะควายอาจดิ้นหลุดและเกิดอุบัติเหตุ ขึ้นได้ ควายที่จะฆ่าแปงฮืดในป็นี่เป็นควายแม่ขนาดใหญ่ เขาโค้งงอนเกือบจรดกัน มีกำลังแรงมาก ชาวบ้าน ยิปไปหาซื้อมาจากฝูงควายของเผ่าตะเรียง เชือกที่ใช้ผูกควายเป็นเถาว์วัลย์ขนาดใหญ่แข็งแรง พันควบเกลียว เข้าด้วยกันหลายเส้น และยังมีเชือกหนึ่งขนาดใหญ่อีกเส้นหนึ่ง เชือกนี้จะผูกที่คอควายล่ามโยงไว้กับเสา หลัก และอีกเส้นหนึ่งจะผูกล่ามข้อตีนควายข้างหนึ่งไว้กับหลักด้วย ควายอาจจะยืนหรือเดินไปรอบ ๆ หรือลง นอนก็ได้ แต่จะออกไปห่างเสาได้ไม่เกินช่วงแขน เพราะถ้าห่างกว่านั้น เวลาฆ่าควายก็จะทำได้ไม่ถนัด

ส่วนควายอีกสองตัวนำมาผูกไว้ที่หน้าเรือนสองหลังที่เป็นผู้จัดหามา ตัวหนึ่งเป็นควายลูกแห่ง ขนาดเล็ก ยังร้องหาแม่อยู่ตลอดเวลา แต่ก็ตื่นระแวงที่ ทำให้การผูกต้องใช้เวลาเกือบครึ่งชั่วโมงจึงเสร็จ เรียบร้อย

ตามประเพณีเดิมนั้น แยกจะเข้าบ้านเจ้าภาพประมาณบ่ายสามโมง บางที่ใช้เวลาเดินทางมาเป็นวันเป็นคืน หากฝ่ายแขกมาถึงก่อนเวลาบ่าย ก็จะต้องรออยู่ที่บริเวณที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ อาจมีข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงกันก่อน แล้วจึงจะให้เข้าบ้านตอนบ่าย เมื่อผูกควายเสร็จเรียบร้อยแล้วและฝ่ายเจ้าภาพพร้อมจะรับรองแขก

บ้านยกท่งอยู่ห่างจากบ้านยี่บเพียงไม่ถึงกิโลเมตร ผู้เฒ่าผู้แก่และนายบ้านยี่บจึงออกไปเตรียมรออยู่ที่ปากทางเข้าบ้านตั้งแต่บ่ายสามโมง ถึงกระนั้น กว่าชาวบ้านยกท่งจะยกขบวนมาถึงบ้านยี่บก็เกือบห้าโมงเย็น ฝนใกล้จะตกเต็มที ทำให้ชาวบ้านยี่บกระวนกระวาย แต่คนส่วนใหญ่ของบ้านยี่บก็ตั้งวงเสีงอาหารและเสีงเหล้าตั้งแต่ตอนสายๆ แล้ว เพราะมีญาติพี่น้องมาช่วยงานกันตั้งแต่คืนก่อน เสีงเพลงและเสีงเฮฮาครึกครื้นของฝ่ายเจ้าภาพจึงมีมาตั้งแต่เช้า

เมื่อขบวนบ้านยกท่งมาถึง นายบ้านคำกึ่งก็ปูเสื่อลงที่พื้นใกล้ปากทาง ท้าวคำสุนและผู้เฒ่าหลายคนช่วยกันจุดเทียน และวางไต้ต้มนลงบนเสื่อ ฝ่ายผู้เฒ่าผู้แก่เจ้ากกเจ้าเหล่าของบ้านยกท่งก็ลงนั่ง ทำพิธีต้อนรับแขกด้วยถ้อยคำเชิญตามประเพณี เพื่อแสดงความเป็นไมตรี และต้อนรับให้เข้าบ้าน หัวหน้ากลุ่มของบ้านยกท่งรับไต้ต้มน ใส่ห่อผ้าขาวม้าสอดไว้กับตัว ไต้ต้มนี่เป็นสิทธิ์ของเจ้ากกเจ้าเหล่าจะนำไปกินในกลุ่มของตนหรือเอามากินในระหว่างเสีงกันบนก๊วนก็ได้ ระหว่างนั้นคนบ้านยกท่งก็นั่งยองๆ เป็นกลุ่มรายล้อมกลุ่มเจ้ากกเจ้าเหล่าอยู่ห่างๆ

ขบวนบ้านยกท่งเข้าบ้านยี่บ โดยมีสาวๆ บ้านยี่บถือขวดเหล้าเด็ดและถ้วยเหล้า รินต้อนรับตลอดเวลา ก่อนเข้าประตูบ้าน ฝ่ายแขกจึงต้องกินเหล้าอย่างน้อย 1 ถ้วย ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เหล้าที่กินเหลือกันถ้วยจะเสาดทิ้ง ถือว่าให้ผีดินช่วยกิน เมื่อหันประตูทางเข้าแล้ว ขบวนก็จะเดินไปที่ก๊วน และอ้อมรอบก๊วน 3 รอบ ซึ่งเป็นการเดินอ้อมรอบควายหน้าก๊วนไปด้วย ขบวนจะปะปนกันทั้งฝ่ายแขกและเจ้าภาพ แต่ถือว่าหน้าขบวนต้องเป็นกลุ่มของแขก บนก๊วนจะบรรเลงเครื่องดนตรีให้ดังสุดเสีง นอกจากปะเนาะ ปะฮ้ำดและก้องลา แล้วยังมีกรตีดังน้ำมันและกระทุ้งลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่อีกหลายลำกับพื้นก๊วน เมื่ออ้อมก๊วนครบ 3 รอบ แล้วขบวนจึงขึ้นก๊วน ทุกคนจะกระทุ้งและข่มก๊วนให้เกิดเสีงดังอีกทีที่ สุดเท่าที่จะทำได้ ก๊วนนี้มีเสารองรับเป็นจำนวนมากและพื้นก๊วนไม่สูงจากพื้นดินมากนัก จึงค่อนข้างปลอดภัย ไม่น่าวิตกว่าก๊วนจะถล่มลงมา แต่กระนั้นพื้นก๊วนก็ยังสั่นสะเทือนเพราะคนร่วมร้อยขึ้นไปกระทุ้งและข่มอยู่เกือบสิบนาที ควายที่ถูกไ้หน้าก๊วนตื่นเสีงคน พยายามจะสะบัดให้หลุดจากเสา จนคนบนก๊วนซาเสีง ควายจึงค่อยสงบลง

เวลาประมาณทุ่มเศษๆ เจ้ากกเจ้าเหล่าของบ้านยี่บเริ่มทำพิธีเรียกผีก๊วน โดยนำกระต๊อบใบตองเล็กๆ แบ่งอาหารและเหล้ารวมทั้งข้าวสารไปวางที่เสาก๊วน ร้องเชิญผีก๊วนและผีอื่นๆ มากินควาย และหยิบข้าวสารเสาดไปทั่วๆ การเสาดข้าวสารนี้จะต้องทำเมื่อมีการเชิญผี ไม่ว่าจะเป็พิธีใดก็ตาม เมื่อเชิญผีก๊วนแล้ว จึงลงไป ฟ้อนทวน รอบควาย ขบวนฟ้อนทวนจะมีทั้งกลุ่มเจ้าบ้านและแขก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าบ้าน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้นำขบวนคือผู้ที่ถือมิดยาว (เรียกว่า งาว หรือ ง้าว) หรือถือหมอกไม้ไผ่ ซึ่งจะใช้เป็นเครื่องมือฆ่าควายในวันรุ่งขึ้น แต่ก่อนคนฟ้อนทวนจะต้องแต่งเครื่องครบตามประเพณีของเผ่า แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมี

เผ่าใดที่มีเครื่องแต่งกายครบครัน จึงเพียงแต่ใช้ผ้าถุงผ้าทอของเผ่าพอเป็นพิธี หากแต่งให้ครบต้องมีทั้ง ผ่ากะเตี่ยว ผ่าเบี่ยง ผ่าโพกหัว และลูกปัดเครื่องประดับต่างๆ การฟ้อนงาวนี้จะต้องอ้อมหลักควาย ให้ครบ 3 รอบ และมีการให้ร้องซึ่งในเวลาอื่นจะทำได้เลย

หลังจากการเชิญผีแล้ว ก็เป็นการรื่นเรึงกินเหล้ากินข้าวกันต่อไป ส่วนเรือนที่มีการเตรียมฆ่าควาย ก็จะต้องเชิญผีที่เรือนเหมือนกัน แต่ต้องรอให้เชิญผีที่กวนเสร็จก่อน จึงจะเชิญผีที่เรือน หัวหน้าของครัวเรือน จะเป็นผู้ร้องเชิญผี ถ้อยคำที่ร้องเชิญนั้นไม่มีกำหนดตายตัว แต่เป็นการออกชื่อผีทั้งหลายมาร่วมกินควาย ในพิธี

จากนั้นก็เริ่มการกินเลี้ยง และร้องรำทำเพลงกันไปตลอดคืน นอกจากการบรรเลงเครื่องดนตรีแล้ว เผ่ากะตวยยังมีการขับลำ เรียกว่า *ลำกะเลย* หรือบางทีก็เรียกกันว่า *ขับเงะ* เพราะกะตวยอยู่ใกล้เผ่าเงะซึ่งเป็น เผ่าเจ้าถิ่นในเขตเมืองกะลิม ภาษาเงะเป็นภาษากลางของถิ่นกะลิม การร้องรำของเผ่าเงะจึงมีอิทธิพลต่อ กะตวย และจะต้อง ซึ่งอยู่ในถิ่นเดียวกัน ลำกะเลยนี้จะขับได้ก็เฉพาะในพิธีเป่งฮีดกินควายเท่านั้น เนื้อความเป็น การด้นสดตามใจชอบของผู้ขับ ซึ่งมักเป็นไปในทำนองอวยชัยให้พร ให้บ้านอยู่ดีมีสุข เช่น

สาธุบุญ ให้ฮั่งให้มี ให้ดีให้หลาย การเป็นการอยู่ให้อุดมสมบูรณ์ เรือนชาน
บ้านแปนเฮ็ดไฮ่เฮ็ดนาให้ได้ข้าวหลาย คิดสร้างอันหยั่งก็ให้ได้เงินได้คำ ให้ได้ลูกชายหญิง
เต็มเรือนเต็มชานนอนผืนดี ให้อยู่ให้ม่วน ...⁴

มือฆ่าควาย เข้ามีดของวันรุ่งขึ้น จะเป็นการฆ่าควาย จะต้องฆ่าควายที่กวนก่อนแล้วจึงจะฆ่าควายของเรือน ก่อนฆ่าจะมีพิธีเชิญผีที่กวนอีกครั้งแล้วลงไปอ้อมรอบควายอีก 3 รอบ เหมือนที่ทำในตอนกลางคืน จากนั้นก็ แหงควาย เครื่องมือนั้นสุดแล้วแต่ความถนัดของคนฆ่า ซึ่งอาจมีคนเดียวหรือ 2-3 คนช่วยกัน แหกจะมา ช่วยด้วยก็ได้ ส่วนมากมักจะมีมิดยาวหรือดาบ บางครั้งใช้หอกไม้ไผ่ปลายเป็นเหล็กแหลม

เวลาแหงควาย จะต้องแหงด้านเดียว หรือใช้ดาบฟันก็ต้องฟันด้านเดียว จะเป็นด้านซ้ายหรือขวา แล้วแต่ความถนัดของผู้แหง เพื่อให้แผลอยู่ด้านเดียวจึงจะรองเลือดได้สะดวก และต้องระวังอย่าให้แผล ลงทับดิน เวลาควายล้มต้องพยายามให้ล้มโดยหันหัวเข้าเสาหลัก ถ้าเป็นการฆ่าควายของเรือนก็ต้องให้ควาย ล้มโดยหันหัวเข้าหลักและหันไปทางด้านหน้าเรือน ไม่ให้เอาท้ายเข้าหาเรือน และไม่ให้นำควายแหงหน้าขึ้นฟ้า ถือว่า ชะล่า เมื่อแหงควายแล้วก่อนตัดหัวมักให้คนในเรือนทั้งหมดมาจับด้ามหอกหรือมิดดาบ เพื่อแสดงว่า

⁴ เผ่าตะเรียงบางบ้านยังมีเครื่องแต่งตัวแบบเดิมอยู่ เช่นที่บ้านดักลาน บ้านดักเซง เมืองดักจึง ในพิธีเป่งฮีดก็จะนำ ออกมาแต่ง หรือเผ่าละวี บ้านน้ำพัน ก็ยังมีเครื่องแต่งตัวสำหรับพิธีซึ่งจะเก็บไว้บนหิ้ง ไม่นำลงมาเป็นอันขาดนอกจากจะมีการ เป่งฮีดกินควาย

⁵ คนขับประจำบ้านฮีบ ชื่อ ท้าววินา อายุ 35 ปี ตามปรกติใครจะขับกะเลยก็ได้ เพราะในการกินเลี้ยงกินเหล้า อาจตั้งเป็นวง หลายวง (ตั้งพาข้าว) บางทีก็ขับได้ต่อกัน เรียกว่า ตักม่วน เนื้อความกล่าวถึงเรื่องรื่นเรึงต่างๆ หรือสาวหนุ่ม ตัดพ้อกันก็มี

คนในเรือนนั้นได้ร่วมกันฆ่าควายเลี้ยงมีแล้วตามที่สัญญาไว้กับผี บางทีก็จะให้ดอง (คือ เชย) ของเรือนนั้นเป็นคนฆ่า เพราะถ้าเรือนนั้นเพิ่งมีคู่แต่งงานใหม่ เขยจะต้องเป็นผู้จัดหาควายมาให้พ่อแม่ของภรรยา ถือเป็นควายค่าลงเรือน (ไม่ใช่ส่วนที่เป็นสินสอด)

เมื่อควายล้มแล้วก็รองเลือดที่คอใส่ชามอ่างไว้ ใช้ชวานหรือมีดขนาดใหญ่สับก้านคอ ตัดหัวออก นำหัวควายไปวางไว้ที่บนร้านหน้าก๊วนก่อน แล้วปาด (ฆ่าแหละ) ควายทั้งตัว ออกเป็นส่วนๆ กองไว้บนใบตองที่ปูอยู่กับพื้นดิน เผ่ากะตือถือว่า เนื้อควายที่ปาดออกมานั้นต้องนำส่วนหนึ่งไปทำลาบให้เลี้ยงผีก่อน เอาข้าวสุก ลาบ เหล้า ใส่กะเบียน (พริกขี้หนู) ไปเลี้ยงผีก๊วนหรือผีเรือน แต่เวลาเลี้ยงผีต้องเรียกผีให้ครบทั้งหมด คือ ผีปู่ย่าตายาย ผีป่าผีดง ผีภูผีผา ฯลฯ ให้มากินเนื้อควาย จากนั้นก็แบ่งเนื้อควายให้ครัวเรือนต่างๆ ชาวบ้านมักจะแบ่งให้นายบ้าน ส่วนควายของเรือน จะต้องแบ่งให้เรือนต่างๆ เช่นกัน จำนวนมากน้อยแล้วแต่ขนาดของควายและจำนวนของเรือน กล่าวกันว่า เรือนที่ไม่ได้แบ่งฮีดอาจจะได้ส่วนแบ่งมากกว่าเรือนที่แบ่งฮีด ซึ่งถือเป็นการแสดงความสามัคคี ความเอื้ออาทรในบ้าน

เนื้อควายส่วนที่เป็นของก๊วนก็จะทำเลี้ยงแขกของบ้าน ในการกินเลี้ยงกันนี้ ใครจะกินอยู่ที่เรือนใคร หรือไปกินที่ก๊วน หรือผลัดเปลี่ยนเวียนกันไปก็ได้ทั้งสิ้น ไม่มีข้อกำหนดใดๆ ถือเป็นการรื่นเริงร่วมกันทั้งบ้านอย่างแท้จริง เนื้อควายส่วนมากจะปรุงเป็นลาบ ต้ม อาจจะเป็นลาบดิบหรือสุกก็ได้ เครื่องใน หนัง กระดูกจะนำมาปรุงรวมกันหมด หัวควายจะมีผู้รับหน้าที่นำไปต้มแล้วขูดเอาเนื้อออกให้เกลี้ยงเกลาก่อนเพื่อเตรียมนำขึ้นประดับก๊วนหรือประดับเรือนในวันที่สี่ของพิธี

เผ่ากะตือยังรักษาความเชื่อเรื่องการดูตบควายเพื่อทำนายอนาคตของบ้าน ถ้าตบควายเรียบงามดี แสดงว่าปีนั้นบ้าน (หรือเรือน) ที่ฆ่าควายก็จะบริบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ถ้าตบควายมีลักษณะผิดปกติ เช่น บุ่มลงไป หรือว่าเป็นแอ่ง หรือเป็นร่องเป็นรูลึก ก็อาจเกิดเหตุเภทภัยต่างๆ ในบ้านหรือในเรือน

ในวันนี้จะเป็นการเลี้ยงดูรินเริงกันทั้งวัน แต่ส่วนมากแขกจะเดินทางกลับในตอนบ่าย เหลืออยู่แต่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนที่สนิทสนมกันอยู่ช่วยทำความสะอาดบ้านเรือน หรือนำหัวควายขึ้นตักแต่งเรือน และก๊วนต่อไป

ถ้าปีใด ไม่มีการแบ่งฮีดบ้าน แต่มีครัวเรือนที่ประสงค์จะแบ่งฮีดกินควายของเรือน ก็ทำได้ เรียกว่า ต่ำเปรชจุนอง เรือนที่ฆ่าควายจะเชิญพี่น้องและแขกอื่นๆ มากินที่เรือน และต้องแบ่งเนื้อควายครึ่งหนึ่งแจกไปตามเรือนต่างๆ ถือว่าเป็นส่วนที่เรือนนั้นแบ่งให้บ้าน

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า การแบ่งฮีดกินควายที่เป็นฮีดบ้านของกะตือนั้น มีลักษณะเป็นพิธีกรรมของชุมชนอย่างชัดเจน มีการกินร่วมกันทั้งบ้าน (community feast) และทำนายอนาคตร่วมกันทั้งบ้าน เป็นการสร้างความสามัคคีเป็นปึกแผ่น และยังสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมดังกล่าวก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงพอสมควร การแบ่งฮีดกินควายเพื่อเฉลิมฉลองก๊วน จึงถือเป็นการแสดงความมั่นคงของบ้านและความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสังคมใหญ่โดยรวมด้วย

อัมโปะฮุและโปะฮุยะ ของตะเรียง บ้านดักจิง เมืองดักจิง

บ้านดักจิงแบ่งฮิตบ้าน *อัมโปะฮุ* ครั้งใหญ่เมื่อเดือน 3 ปี 1998 มีการฆ่าควายถึง 13 ตัว เพราะบ้านดักจิงเป็นบ้านใหญ่เก่าแก่ของเผ่าตะเรียง และปัจจุบันยังอยู่ติดกับตัวสำนักเมืองดักจิงมากกว่าบ้านอื่นๆ ทั้งหมด

ตะเรียงบ้านดักจิงมีจำนวนประชากรเพียง 128 คน เพราะชาวบ้านส่วนหนึ่งอพยพเข้าไปอยู่ในสำนักเมือง และบางส่วนอพยพไปอยู่ท่าแดง ตามคำชวนของรัฐบาลให้ไปตั้งแหล่งทำมาหากินใหม่ในบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ มีการคมนาคมสะดวก บ้านดักจิงจึงเหลือเพียง 21 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ห่างจากสำนักเมืองประมาณ 1 กิโลเมตร เด็กๆ เดินไปเรียนหนังสือที่สำนักเมือง ซึ่งมีทั้งโรงเรียนประถมสมบูรณ์ โรงเรียนประถมของเอกชน และโรงเรียนของชนเผ่า (ซึ่งเด็กที่เป็นชนเผ่าต่างๆ จากหมู่บ้านแถบนั้นจะขอเข้าเรียนได้โดยรัฐออกค่าใช้จ่าย ค่ากินอยู่ และมีที่พักให้) ส่วนผู้ใหญ่ก็จะเดินทางไปทำงาน ค้าขาย ติดต่อดังๆ ที่สำนักเมืองเป็นประจำวัน

คนในบ้านดักจิงยังเลี้ยงควายไฉ่ฝูงใหญ่ ปล่อยให้หากินเอง และในฤดูที่ค่อนข้างแห้งแล้งก็อาจจะด้อนมาผูกไว้ใกล้ๆ บ้าน วัวจะเลี้ยงไว้ใกล้บ้านมากกว่าควาย ทั้งนี้เพราะวัวเลี้ยงไว้ขายโดยตรง ส่วนควายเลี้ยงไว้ประกอบพิธีกรรมและขาย อย่างไรก็ตาม ทั้งวัวและควายก็จะเข้ามาในเขตบ้านไม่ได้ เพราะมีรั้วไม้แข็งแรงล้อมบ้านไว้โดยรอบเพื่อกันสัตว์ขนาดใหญ่เข้ามากินหรือเหยียบย่ำพืชผักที่ปลูกในบริเวณบ้าน

เมื่อเลี้ยงควายเอง บ้านดักจิงจึงสามารถประกอบพิธีกรรมตามความต้องการได้ไม่ยากนัก การแบ่งฮิตเรือน คือฆ่าควายเลี้ยงผีในกรณีมีการเจ็บป่วย มีอยู่เสมอๆ และการแบ่งฮิตบ้าน คือ อัมโปะฮุ ก็สามารถจัดได้ใหญ่โตโดยไม่เดือดร้อนมากนัก

การแบ่งฮิตบ้านของตะเรียงดักจิง คล้ายคลึงกับเผ่าอื่นๆ อาจจะมีข้อแตกต่างอยู่บ้างตรงที่ตะเรียงเป็นเผ่ายังคงปลูกข้าวเจ้าและกินข้าวเจ้าเป็นอาหารหลักในเวลาว่างแบ่งฮิตจึงเอาข้าวเหนียวที่ปลูกไว้ข้างนั้นมาทำเหล้ากก (เหล้าไห) และทำ *ข้าวป๊อก* เป็นของกินเล่นตามครัวเรือน* และในโอกาสนี้ ก็มักจะกินข้าวเหนียวแทนข้าวเจ้า ถือว่าข้าวเหนียวเป็นอาหารสำหรับพิธีกรรม จึงต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าและระดมจากทุกครัวเรือนมาเรียงเตรียมไว้ก่อนวันงาน

นอกจากนั้น ในการประกอบพิธี ตะเรียงจะต้องให้หมอมผี (*บระฮุ*) ของบ้านเป็นหัวหน้าในพิธี และมีตัวแทนจากทุกครัวเรือนมาร่วมในงาน อย่างน้อยเรือนละ 3 คน ตัวแทนของเรือนนี้จะต้องร่วมในการฆ่าควาย โดยเข้าร่วมพอรอบหลักควาย กินเหล้าไห และจับด้ามหมอกที่แทงควายทุกตัว หมายความว่าทุกเรือนมีส่วนร่วมในขั้นตอนสำคัญๆ ทุกขั้นตอนของการแบ่งฮิตบ้านนี้ และในการฆ่าควายที่เป็นของเรือน ตัวแทนทั้งหมดจะต้องไปร่วมเดินอ้อมเรือนทุกเรือนที่ฆ่าควาย เรือนละ 3 รอบ จนครบ แล้วจึงกลับไปกินเลี้ยงที่กินหรือที่เรือนของตน

* ข้าวป๊อก ทำด้วยข้าวเหนียว แขน้ำไว้จนนุ่มเอามาตำให้เป็นแผ่นกลมๆ แล้วนึ่งให้สุก กินเล่นในเวลาว่างรื่นเริง อาจโรยงาด้วยก็ได้

การรีนเริงหรือม้วนขึ้นหลังจากฆ่าควาย จะมีการตีกิ่งลา ตีกะบัง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพิธีกรรมโดยเฉพาะ ส่วนการขับลำต่างๆ นั้นถือเป็นการรีนเริงแล้วแต่ความสามารถของคนในบ้านหรือในครัวเรือน ส่วนมากกลุ่มผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่ขับลำเก่งจะไปด้วยกันเป็นหมู่ ขึ้นไปขับลำตามเรือนที่เชิญไปแต่ละเรือน ส่วนผู้ชายบางคนที่ขับลำเก่งเป็นพิเศษก็อาจจะขับนำ หรือผลัดไปขับลำตามเรือนต่างๆ ด้วย เช่นเดียวกับที่ก๊วน

ระยะเวลาในการทำพิธีแปงฮีดบ้านของตระกูล ตก 3 วัน และจะเอาหัวควายขึ้นมัดเสาดั้งของก๊วน และของเรือนในตอนกลางคืนของวันสุดท้าย โดยมีตัวแทนของบ้าน (เจ้ากกเจ้าเหล่า) นายบ้าน และตัวแทนครัวเรือน ไปร่วมในการมัดหัวควาย ทั้งที่ก๊วนและที่เรือนทุกเรือนเช่นกัน

โประฮูยะ แปงฮีดเรือนเลี้ยงผี

ที่เรือนของ ท้าวเพ็งดารา บ้านดักจิง เมื่อวันที่ 20 เดือน 4 ปี 1998 มีการแปงฮีดเรือนเลี้ยงผี เพราะพี่ชายของท้าวเพ็งดาราเจ็บมานาน ประฮู (หมอมผี) มาทำพิธีดูให้แล้วแจ้งว่า ผีควายมาต้อง ให้จัดการฆ่าควายเลี้ยงผี จึงจะหาย

ในเรือนของท้าวเพ็งดารา มีคนอยู่ประมาณ 15 คน มีแม่เฒ่าแงเป็นเจ้ากกเจ้าเหล่าของเรือน คนในเรือนส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกัน มีสะใภ้ในเรือน 3 คน และมีเด็กๆ ในรุ่นหลานอยู่ 5-6 คน คนทั้งหมดในเรือนตกลงทำตามที่หมอมผีบอก และได้จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีไว้เรียบร้อย ควายที่จะใช้ในพิธีเป็นควายลูกแห่ง อายุไม่กี่เดือน แต่ตัวใหญ่พอสมควร สีดำและเป็นตัวผู้

ท้าวเพ็งดาราและพี่น้องในเรือน รวมทั้งเพื่อนหลายคน ช่วยกันเตรียมเสาหลัก เตรียมลำไม้ไผ่ ตกแต่งเสาหลักควาย และปักหลักควายไว้ที่บริเวณสวนครัวหน้าเรือน ซึ่งมีรั้วล้อมกันสัตว์เลี้ยงเข้าไปกินต้นไม้ ใบหญ้าที่ปลูก ควายที่จะใช้นั้นจับมาจากฝูงและนำมาผูกไว้หลังเรือนหลายวันแล้ว และจะต้องนำมาผูกที่เสาหลักในตอนเย็นของวันที่ 19 ก่อนพิธี 1 คืน ใช้เชือกหวายแข็งแรง 3 เส้นและมีโซ่ล่ามข้อตีนข้างหนึ่งไว้ด้วย เพื่อให้แน่ใจว่าควายจะไม่ดิ้นหลุดจากเสา ในตอนกลางคืนก็มีการเรียกผี เชิญผีที่เรือนให้มารับรู้ และลงไปเดินอ้อมรอบหลักควาย 3 รอบเพื่อให้ควายรับรู้ว่าจะต้องทำพิธี

ตอนเช้าของวันพิธี ประมาณ 8 โมงเช้า แม่เฒ่าแงเตรียมเครื่องประกอบพิธีให้เรียบร้อยครบถ้วน มีภาชนะขนาดเท่าขวดโหล ใส่ข้าวเปลือก ใส่น้ำ และแปงเหล่า เพื่อใช้แทนเหล่าไห มีกระบอกไม้ไผ่เล็กๆ ปักก้านหวาย 3 ก้านเพื่อให้ผีใช้ดูดเหล่าไห เป็นการเซ่นผี และใกล้ๆ กันเป็นหอกด้ามยาว สูงเลยหัว ปักดินไว้โดยเอาปลายเหล็กแหลมขึ้นด้านบน เครื่องเซ่นและเครื่องใช้ทั้งหมดนี้วางอยู่บนดิน ห่างจากเสาหลักควาย ประมาณ 10 ก้าว

เมื่อถึงเวลา แม่เฒ่าแงก็เอาน้ำเต็มลงไปในภาชนะที่ใส่แปงเหล่าและข้าวเปลือกไว้ ปักก้านหวายที่แทนหลอดดูดเหล่า จากนั้นคนในเรือนทั้งหมด ได้แก่ผู้ชายวัยชกรรจ์ 2 คน ท้าวเพ็งสะหวัน น้องของคนเจ็บ ผู้หญิง 3-4 คน คนหนึ่งสะพายลูกอ่อนไว้ข้างหน้า และมีผู้ชายสะพายลูกอ่อนอีก 1 คน เด็กๆ ขนาดตั้งแต่สิบกว่าขวบลงมาจนถึง 4-5 ขวบอีก 5-6 คน คนทั้งหมดนี้เวียนกันเข้ามาเอาน้ำจุ่มที่น้ำปนแปง

เหล่า แต่ที่ลั่น แม่ลูกอ่อนจิ้มเหล่าแต่ลั่นให้ลูกด้วย ต่อมา แม่เฒ่าแงะก็ดึงหอกขึ้นมาจากดิน ถีอหอกเดินวนซ้าย อ้อมรอบควาย 3 รอบ รอบสุดท้ายนั้นเดินมาอ้อมรอบเครื่องเช่นด้วย ระหว่างที่เดินอ้อมรอบอยู่นั้น ควายจะเบี่ยงหลบอยู่ตลอดเวลา เมื่อครบ 3 รอบ ก็เอาหอกจิ้มซี่ข้างควายทางด้านขวา แล้วส่งหอกให้ท้าวเพ็งสะหวั่น น้องชายของเพ็งคาราเป็นผู้แทงต่ออีกหลายรอย มีผู้ชายอีกคนมารับหอกไปช่วยแทงผลัดกับเพ็งสะหวั่น ทั้งสองคนจะแทงไปที่ด้านขวาของควายทุกครั้ง มีเลือดไหลออกมาทุกรอย ต่อมาก็แทงแรงขึ้นจนควายเข้าทรุด และล้มลงนอนตะแคง เมื่อควายล้มลงเพ็งสะหวั่นปักหอกไว้บนตัวควาย จากนั้นคนในเรือนจะผลัดกันไปแตะด้ามหอก เหมือนว่าได้ช่วยแทงควายด้วย ผู้หญิงแม่ลูกอ่อนที่สะพายลูกก็เอามือเด็กไปแตะด้ามหอกด้วยเช่นกัน ในขณะที่ทุกคนแทงควาย จะทำปากขมุขมิบเหมือนกล่าวถ้อยคำบางอย่าง ครั้นครบทุกคนแล้ว เพ็งสะหวั่นก็ดึงหอกออกมาและแทงซ้ำจนควายตาย

มีคนตัดใบตองมาทั้งกำและใช้ใบตะไคร้พันเป็นกึ่งยาวๆ ส่งให้แม่เฒ่าและและเพ็งสะหวั่นพุ่งข้ามกิ่งไม้ที่ผูกไว้กับเสาหลักควาย พุ่งอยู่สามสี่ครั้ง บางกิ่งก็ค้างอยู่บนยอดไม้ บางครั้งก็พุ่งไปไม่ถึงยอด เมื่อมีกิ่งไม้ค้างอยู่บนยอดไม้ได้ 2-3 ยอด ก็เลิกพุ่ง จากนั้นก็เริ่มฆ่าและควาย มีคนเอากะทงเย็บด้วยใบไม้ ใ้แบ่งเหล่า ใ้มน้ำ ไปวางไว้ใกล้ๆ ปากควาย คนในเรือนทุกคนเดินไปใช้นิ้วจิ้มน้ำในกะทงนั้นมาป้ายล้นตนเอง แล้วจึงเอามีดใหญ่มาตัดขาน้ำด้านขวาของควายขาดออกจากตัว และเริ่มผ่าท้อง ดึงเอาเครื่องในออกมา มีคน 2-3 คนมาช่วยฆ่าและ คนหนึ่งตัดอวัยวะเพศของควายไปแขวนไว้ที่เสาหลัก และตัดเครื่องในชิ้นเล็กๆ แขวนรวมไว้ด้วย แล้วปาดเนื้อควายออกเป็นชิ้นๆ วางไว้บนใบตอง แยกเป็นกองๆ เลือดควายนั้นใส่ภาชนะมั่งใบย่อมๆ ไว้ และมีคนมาจิ้มเลือดควายแล้วเดินขึ้นเรือนไป เพื่อเอาเลือดนั้นไปเช่นมีเรือน โดยเอาไปป้ายที่เสาดั้ง การปาดควายใช้เวลาประมาณชั่วโมงเศษๆ ก็เสร็จเรียบร้อย พร้อมจะนำเนื้อควายนั่นแจกจ่ายไปและปรุงอาหารได้

เพ็งสะหวั่นอธิบายว่า เนื้อควายจะต้องแจกไปตามเรือน ทุกเรือนต้องกินเนื้อควายนั่นให้หมดภายใน 1 วัน ถ้าเป็นการกินควายในงานเป่งฮืดบ้าน จะต้องกินให้หมดภายใน 3 วัน หัวควายเอาไปต้มลวกเอาหนังและเนื้อออกให้หมด ซัดให้สะอาดเกลี้ยงเกลาแล้วนำมาประดับเสาดั้ง

แม่เฒ่าอธิบายเพิ่มเติมว่า การใช้นิ้วจิ้มเครื่องเช่นหรือจิ้มที่เลือดควายนั่น ถ้าใช้มือซ้าย หมายความว่า เช่นให้ผีกิน ถ้าใช้มือขวา เป็นการแสดงว่าผู้นั้นเป็นคนในเรือนและมีส่วนในการเป่งฮืด เพื่อให้ผีที่มาทำคนเจ็บนั้นพอใจว่าทุกคนในเรือนได้ช่วยกันฆ่าควายเลี้ยงผีตามสัญญาแล้ว⁷ ถ้อยคำที่พูดขณะช่วยกันแทงควาย นั่นก็คือบอกกับผีว่า ผู้ที่เจ็บผู้ที่ป่วยอยู่ในเรือนนั้น ได้แทงควายฆ่าควายแล้ว อย่าให้เจ็บอย่าให้ป่วยอีก และทุกคนในเรือนนั้นได้ร่วมกันฆ่าควายแล้ว ให้ผีกินควาย อย่าให้มีใครในเรือนเจ็บป่วยอีก

นอกจากนั้น มีผู้อธิบายเพิ่มว่า ในการแทงควายต้องให้ได้เป็นจำนวนคือ อาจเป็น 7 ครั้ง หรือมากกว่านั้น แต่จะเป็นจำนวนคู่ไม่ได้ ถ้าแทง 6 ครั้ง จะเป็นชะล่า เพราะแทงควาย 6 ครั้ง เป็นการแทงควาย

⁷ ในการฆ่าควายเช่นศพผู้ตาย คนตะเรียงจะต้องใช้มือซ้ายจิ้มเลือดควายเช่นคนตาย หรือหันเนื้อควายชิ้นเล็กๆ แล้วใช้มือซ้ายหยิบ หึ่งไปข้างๆ ตัว ถือเป็นกรเช่นผีคนตายเหมือนกัน

เช่นคนตาย ไม่ใช่แทงควายเลี้ยงมีที่มาทำให้เจ็บป่วย

การฆ่าควายเลี้ยงมีครั้งนี้ เพราะหมอดู ชื่อ ย่าโร มาจากบ้านดักวาง มาทำพิธีแล้วบอกว่าต้องฆ่าควายเลี้ยงมี คนเจ็บจึงจะหาย* ทุกคนในครัวเรือนปรึกษากันแล้วเห็นว่า ควรฆ่าควายตามที่ย่าโรบอก เพราะพี่ชายเพิ่งดาราเจ็บอยู่นานแล้ว และการฆ่าควายก็ไม่ใช่เรื่องยุ่งยาก เพราะเลี้ยงควายไว้เอง ไม่ต้องซื้อหา

พิธีแปงฮีดเรือนฆ่าควายเลี้ยงมีนี้ ทำในครัวเรือน อาจมีคนอื่นๆ นอกเรือนมาช่วยฆ่าและควาย แต่ในการ ฆ่าต้องเป็นคนในเรือนฆ่า นอกจากนั้นในเรือนนั้นมีแต่ผู้หญิงหรือเด็ก หรือมีแต่คนที่ยังไม่เคยฆ่าควาย ยังทำเอง ไม่ได้ ต้องขอให้คนเรือนอื่นมาช่วย คนที่ฆ่าควายนั่นไม่กำหนดว่าต้องเป็นคนหนึ่งคนใดจะเป็นใครก็ได้ แต่ต้องรู้วิธีแทงควาย และแข็งแรงพอที่จะแทงควายตายได้โดยควายไม่ดิ้นรนมาก หรือใช้เวลาไม่นานนัก

ถ้าพี่ชายของเพิ่งดาราไม่หายเจ็บ เพิ่งดารา ก็อาจจะต้องพาไปโรงหมอ แต่ตามปรกติถือกันว่า การฆ่าควายเป็นการแปงฮีดรักษาโรคที่ใหญ่ที่สุดแล้ว การฆ่าหมู ฆ่าไก่ ถือว่าเป็นการรักษาชั้นต้น ถ้าถึงขั้นฆ่าควายแล้วยังไม่หาย ก็ต้องปล่อยไป คนเจ็บอาจจะหายได้หรืออาจจะตาย

เมื่อหมอดูมาดูแล้วบอกว่าต้องฆ่าควาย ถ้ายังไม่อาจฆ่าควายเลี้ยงมีในตอนนั้นได้ ก็อาจจะบอกกับผีว่า เมื่อคนเจ็บหายแล้ว จะแปงฮีดฆ่าควายให้ ถือเป็นการสัญญากับผี และถ้าคนเจ็บหาย ก็อาจแปงฮีดหรือรอไว้จนมีการแปงฮีดบ้าน (อัมโบ๊ะฮู) แล้วเรือนนั้นจึงฆ่าควายร่วมไปด้วยในฮีดบ้านก็ได้ ควายที่เอามาฆ่านี้ ถ้าไม่ใช่ควายที่เลี้ยงไว้เองหรือซื้อหามา ก็อาจเรียกเอามาจากเขยที่เพิ่งแต่งงานในปีนั้น ถือว่าเป็นควายค่างเรือน*

การแปงฮีดเรือนในกรณีที่มีคนเจ็บป่วยในเรือน จึงเป็นภาระหน้าที่ของคนในเรือนทุกคนร่วมกัน เพราะควายที่นำมาฆ่าเป็นควายของครัวเรือน ถ้ามีเขยแต่งงานใหม่ การหาควายมาให้ฆ่าก็เท่ากับเป็นการแสดงความผูกพันเป็นคนในครัวเรือนเดียวกันกับเรือนของภรรยาด้วย

* ในการดูครั้งนี้ หมอดูใช้วิธีเอาเมล็ดข้าวสารลึบกว่าเมล็ด มากำไว้ในมือ เขย่าแล้วถามว่า ผีตัวใดมาทำ เป็นผีป่า ผีน้ำ ผีภู ผีเรือน ฯลฯ เมื่อออกชื่อผีตัวใดแล้วก็นับเมล็ดข้าวสารในมือ หากได้เป็นเศษ คือจำนวนคี่ ก็หมายความว่าผีตัวที่ออกชื่อนั้น ถ้าเมล็ดข้าวสารเป็นคู่ ก็ไม่ใช่ ต้องถามต่อไปเรื่อยๆ เมื่อรู้ผีตัวที่ทำแล้ว ก็ต้องถามอีกว่า จะกินอะไร กินหมู กินไก่ หรือกินควาย บางครั้งเป็นผีหมามาค้อง คือมาทำให้เจ็บ ก็ต้องฆ่าหมาเลี้ยงมี แต่ในกรณีฆ่าหมา จะไม่แจกเนื้อให้เรือนอื่นแม่เต่าแะเสริมว่า ผีหมาจะมากินเครื่องในคนเป็นๆ คนนั้นก็เจ็บป่วยและตาย คล้ายๆ ผีปอบมากิน

* ควายค่างเรือน คือ ควายที่ฝ่ายชายต้องนำมาให้พ่อแม่ผู้หญิง สำหรับฆ่าแปงฮีด ถ้ามีใครในเรือนฝ่ายหญิงเจ็บป่วยในพิธีแต่งงาน ลูกเขยต้องเอาควายมาให้ทำพิธี ถ้าไม่มีการเจ็บป่วยในปีนั้น ก็ต้องเอาควายมาให้เรือนพ่อแม่ผู้หญิงฆ่าเพื่อกินเลี้ยงตามประเพณี

ยางพู่ แพงฮีดเรือนของฮารัก บ้านโมปากโทน เมืองละมาม

เมื่อก่อนเผ่าฮารักมีก๊วนบ้าน ปลูกไว้ตรงกลางเดินบ้าน ใช้ทำพิธีกรรมของบ้านร่วมกัน แต่มาในปัจจุบัน ฮีดบ้านหรือฮีดก๊วนที่เรียกว่า ยางยานารุ นั้นลึบลงไปมาก เพราะไม่มีก๊วน ฮารักปลูกเรือนแบบลาวลุ่ม และวางตำแหน่งเรือนตามที่เห็นเหมาะสม ส่วนมากจะวางเรือนเป็นสองแถว มีทางเดินกว้างตรงกลาง เรือนที่ปลูกทีหลังก็เลือกตำแหน่งที่เจ้าของเรือนพอใจ และไม่ขัดแย้งกับเรือนอื่น เช่น ไม่นหันท้ายเรือนไปตรงกับหน้าเรือนของเรือนอื่น แต่การปลูกเรือนล้อมเป็นวงกลม มีก๊วนอยู่ตรงกลาง อย่างที่เคยทำมาแต่ก่อนไม่ค่อยมีเหลือให้เห็นในบ้านฮารักแล้ว แม้แต่ฮารักกลุ่มที่อยู่ไกลตัวเมือง เช่น บ้านปะออร์ บ้านกะลังกาง ก็ไม่ค่อยมีการตั้งเรือนเป็นวงกลม และไม่มีก๊วนบ้าน

เมื่อไม่มีก๊วนบ้าน ฮีดบ้านจึงไม่ได้ทำ ไม่มีการแปงฮีดควายประจำปีของบ้าน ถ้าอยากกินควายก็นัดหมายกัน หากควายมาฆ่าและมีการเลี้ยงกันได้ แต่ไม่เรียกว่า แปงฮีดบ้าน

ส่วนฮีดเรือนนั้นลึบลงไปไม่ได้ เพราะฮารักถือว่า ผีเรือนนั้นสำคัญ ยังมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการฆีดฮีดผีเรือน และถ้ามีคนเจ็บป่วย ก็เชื่อว่าอาจเป็นเพราะผีเรือนมาทำ ต้องแปงฮีดกินควายเลี้ยงผีเรือน ฆ่าควายและกินอยู่ที่เรือน

เมื่อวันที่ 18 เดือน 8 ปี 1998 ที่บ้านโมปากโทนมีการแปงฮีดผีเรือนที่เรือนหัวคำเมืองภรรยาของหัวคำเมืองเจ็บเรื้อรังมานาน หัวคำเมืองให้หมอมผี (ตะก้องจะดัง) มาทำพิธีดูผี หมอมผีเอาไม้มาโค้งเป็นรูปเหมือนไม้อ้อฝ้าย ให้เชือกผูกกระหว่างปลายทั้งสองให้ตึง เอาไขฟองหนึ่งวางลงบนเชือก แล้วแก่งไม้ ตามว่า ผีตัวใดมาทำให้เจ็บให้ป่วย ถ้าถูกผีตัวที่ออกชื่อ ไขจะตั้งอยู่บนเส้นเชือก แก่งไม้อย่างไรก็ไม่หล่นลงมา

เมื่อรู้ว่าเป็นผีตัวใดแล้วก็ต้องแปงฮีดเลี้ยงผี ส่วนมากถ้าเป็นผีเรือนก็จะฆ่าหมู หรือควายดำ ถ้าเป็นผีกมไม้ หรือผีอื่นๆ จะใช้ไก่เลี้ยงผี ผีกมไม้ต้องใช้ไก่ดำ ถ้าเป็นผีตายโหงมาทำ ต้องใช้ไก่ขาว และต้องทำกระทงเลี้ยงผี เป็นกระทงกาบกล้วยสีมูม ใส่อาหารสุก สำหรับเลี้ยง ผีกมไม้หรือผีทั่วไป แต่ถ้าเป็นผีตายโหง จะทำกระทงสามมูม และใส่อาหารดิบ ทั้งสองชนิดต้องมีข้าวสุก (ข้าวเหนียว) เทียน เหล้า และปั้นดินเป็นรูปตัวคนเล็กๆ รูปควาย ม้า สัตว์ต่างๆ ใส่ในกระทงไปให้ผีด้วย แต่ถ้าเป็นกระทงสำหรับผีเรือน ไม่ต้องปั้นรูปคนหรือสัตว์ ใส่แต่อาหาร

เมื่อทำกระทงแล้วก็ต้องใช้ไม้ดัดปลายโค้ง มีข้าวสุกปั้นก้อน ติดที่ปลายไม้ เอาไปกวาดที่ตัวคนเจ็บ หมอรักษา (ตะก้องจะดัง) จะกล่าวว่า ผีหุงผีป่า ผีบุกผีแลน หนึ่งในสองสามสี่ห้าหกตกไป (เอาไม้มากวาดที่กระทง แล้วกล่าวต่อ) เจ้าจงออกจากคนเจ็บไป นี่ข้อยมาเลี้ยงเจ้าแล้ว ข้อยมีข้าวปลาอาหารในกระทงนี้ ให้เจ้าออกจากคนเจ็บ มากินเหล้าไหไก่ตัว มีข้าวกำข้าวแดงอยู่ในกระทงนี้ มีข้าวขาวอยู่ในกระทงนี้ มีข้างร้อยควายพันอยู่ในกระทงนี้ ให้เจ้าออกจากคนเจ็บมากินอยู่ที่ในกระทงนี้ แล้วจึงเอากระทงไปวางทิ้งในบริเวณที่อยู่ของผีตัวนั้น เช่น ผีกมไม้ก็ไปวางที่โคนไม้ ผีน้ำเอาไปวางที่ห้วยหรือทางน้ำไหล ผีเรือน จะวางที่เสาดั้งของเรือน

ถ้าทำพิธีแล้วคนเจ็บยังไม่ดีขึ้น อาจจะต้องทำพิธีอีก แต่ถ้าทำพิธีไปถึงขั้นฆ่าควายแล้วยังไม่หาย ก็จะไม่ปล่อยไว้เพียงนั้น ถือว่าเป็นที่สุดแล้ว ในปัจจุบัน อาจพาคนเจ็บไปโรงหมอ บางที ไปโรงหมอแล้วไม่หาย ก็อาจกลับมาทำพิธีเลี้ยงผีที่เรือนอีกก็มี

ภรรยาท้าวคำเมืองเจ็บอยู่นาน ท้าวคำเมืองสัญญากับผีว่า เมื่อภรรยาหายเจ็บก็จะแบ่งฮีดเรือนฆ่าควายเลี้ยงผี เมื่อภรรยามีอาการดีขึ้น ท้าวคำเมืองจึงต้องทำตามที่บอกผีไว้

ควายที่จะฆ่าแบ่งฮีด เป็นควายดำขนาดใหญ่ ท้าวคำเมืองเลี้ยงไว้เอง ก่อนถึงวันที่กำหนดแบ่งฮีด คนในเรือนต้องไปช่วยกันทำเสาหลักผูกควาย ใช้ไม้แก่นขนาดเท่าขา ตกให้เกลี้ยงเกลา แต่มลวดลายตามที่พอใจ แล้วปักไว้ที่หน้าเรือน เตรียมทำเครื่องประดับประดาตกแต่งอย่างสวยงาม มีทั้งยอดไม้ซึ่งทิ้งพุ่มใบตรงส่วนปลาย ตกแต่งด้วยธง และไม้ไผ่ที่ซูดเป็นฝอย มีดอกसानเป็นรูปต่างๆ ห้อยตกแต่งอยู่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่พวกผู้ชายมีหน้าที่เตรียมเสาหลักควายนั้น ผู้หญิงในเรือนก็เตรียมหาพิน ดักน้ำ แซ่ข้าวเหนียว และเตรียมเครื่องปรุงเนื้อควาย การเตรียมนี้ทำกันก่อนหน้าวันแบ่งฮีด 2-3 วัน พอถึงคืนก่อนที่จะแบ่งฮีดที่เรียกว่า *มือเตรียม* ก็เอาข้าวมาตำที่หน้าเรือน เตรียมเหล้า ยาสูบ และอาหารสำรองพวกเป็ด ไก่ ปลา ฯลฯ

ใน *มือตั้ง* เสาหลักควายจะต้องเสร็จเรียบร้อย ปักลงดินและทดลองความแข็งแรง ตกแต่งประดับให้สวยงาม เวลาประมาณบ่ายสองโมง จะนำควายซึ่งผูกไว้หลังเรือน มาผูกที่เสาหลักนี้

ถ้าเป็นฮีดบ้าน วันรุ่งขึ้นจึงจะฆ่าควาย แต่ในการแบ่งฮีดเรือน พิธีจะถูกย่นย่อให้สั้นลง หลังจากปักเสาหลักควายตอนเช้า ก็ผูกควายในตอนบ่าย เอาใบไม้มาปักให้ควายและทอดหญ้าทอดน้ำให้กินบ้างตามสมควร ประมาณบ่ายสามโมง เจ้าโคตรหรือหัวหน้าครอบครัวของครัวเรือนนั้นก็จะเริ่มทำพิธีเชิญผี ในเรือนนี้ เจ้าโคตรที่ทำพิธีคือลุงของท้าวคำเมือง เพราะพ่อของท้าวคำเมืองตายแล้ว จึงถือว่า ลุงเป็นหัวหน้าครอบครัว

ท้าวบุญยัง ผู้เป็นเจ้าโคตร จะสั่งพวกกระดิ่ง แล้วร้องเชิญผีในขณะที่เดินวนภายในตัวเรือน 3 รอบ ร้องเรียกผีพ่อแม่ ผีปู่ย่าตายาย พ่อเต้าแม่เต้า ผีญาติป่าไม้ ผีห้วยหนองคลองบึง และมีสัตว์ที่ทำให้คนเจ็บมากินควายที่ผูกไว้กับหลัก เมื่อกินแล้วต้องให้คนเจ็บหาย เมื่อเชิญผีแล้วท้าวบุญยังเอาฝ้ายมาผูกแขนคนในครอบครัว แล้วทุกคนก็จะลงไปที่พื้นดิน เดินวนรอบควาย 3 รอบ และเรียกผีอีกครั้ง

เนื่องจากการแบ่งฮีดฆ่าควายนี้ เป็นการเลี้ยงผีที่มาทำให้เจ็บป่วย ในการเชิญผีจึงไม่มีการเรียกผีคนตายในครอบครัว เพราะถือว่าการเรียกผีคนตายมากินควายจะทำเมื่อฆ่าควายในการทำศพคนนั้น แต่จะเรียกผีพ่อแม่ ผีปู่ย่าตายาย (พ่อเต้าแม่เต้า) เพราะถือว่าเป็นเสมือนผีเรือน ไม่ใช่ผีคนตายทั่วไปในครอบครัว

ในระหว่างการเดินอ้อมเรือน (ภายใน) และเดินอ้อมควายนั้น นอกจากสั่งกระดิ่งแล้ว ยังต้องมีการเป่ากะบั้ง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีสำหรับการแบ่งฮีดโดยเฉพาะ กะบั้งทำด้วยไม้ไผ่ลำขนาดต่างๆ ตัดเป็นปล้องสั้นยาวไม่เท่ากัน และเจียนปลายเป็นรูปแหลม จำนวนทั้งหมด 7 อัน เพื่อให้ได้เสียงครบ แต่ในครั้งนี้ปรากฏว่า ไม่สามารถรวมวงได้ครบเพราะมีคนเป่ากะบั้งเป็นอยู่เพียง 3 คน ท้าวบุญยังบ่นว่า คนหนุ่มสมัยนี้

ทำกะบังก็ไม่เป็น เป่ากะบังก็ไม่เป็น ไม่สามารถจะรักษาฮึดคองของเผ่าได้ เป็นอันว่าต้องยกเลิกการเป่ากะบังไป แต่ถ้าเป็นการเป่าฮึดบ้าน จะต้องมิกะบัง ชาติไม่ได้ ถือว่าพิธีไม่ถูกต้อง

เมื่อเดินอ้อมควายและเชิญผีแล้ว ก็ลงมือฆ่าควาย ผู้ชายที่เป็นตัวแทนจากเรือนต่างๆ ในบ้านโมปากโทน จะนำมิดติดตัวมาด้วยและช่วยกันฆ่าควาย โดยเจ้าโคตรเป็นคนแรกที่ใช้หอกแทงสี่ข้างควายด้านซ้าย 1 ครั้ง ถือว่าเป็นการแทงให้ผี จากนั้นจึงใช้มีดฟันคอควาย จะฟันด้านใดก็ได้ ส่วนมากจะฟันประมาณ 7-8 ครั้ง ควายก็จะทรุด คนในเรือนต้องเอาฝ้ายที่ผูกแขนซ้ายไว้แน่น ไปใส่ในหูควาย ถือว่าได้ร่วมกันฆ่าควายให้ผี แล้วคนหนึ่งเอาชวานมาพันกระดูกกันคอควายให้หัวขาดออก ใช้ชามอ่างรองเลือดควาย แล้วจึงเริ่มปาดควาย เอาตับควายมาให้เจ้าโคตรดูว่าดีหรือไม่ หลังจากนั้นก็ฆ่าและควายเป็นส่วนๆ เนื้อตรงคอจะตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ เสียบไม้ปิ้งไฟ แบ่งให้คนในเรือนกินให้ครบทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ขาหน้าและชิ้นสันหลังให้เรือนที่ฆ่าควาย เนื้อนอกนั้นแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งให้เรือ อีกส่วนหนึ่งแบ่งให้ครัวเรือนอื่นๆ ในบ้านฆ่าควายจะแขวนไว้ที่เสาหลัก 1 ดิน แต่ปัจจุบันพิธีย่อลงมาก จึงแขวนเพียงชั่วคราวตามประเพณี แล้วเอามาปรุงอาหาร ส่วนใหญ่เนื้อควายจะทำลาบและต้ม หัวควายเอาขึ้นเรือนไว้ก่อน และนำมากินในวันที่สาม เมื่อปาดเอาหนังและเนื้อออกจากหัวหมดแล้วก็เอาหัวไปลงไฟ เพื่อไม่ให้เน่า วันที่สี่จึงเอาหัวควายขึ้นเรือน

วันที่ฆ่าควายและวันรุ่งขึ้น จะเลี้ยงอาหารที่ปรุงจากเนื้อควาย อาหารอื่นๆ และเหล้า เนื้อที่แจกจ่ายไปให้ครัวเรือนต่างๆ นั้นก็ทำกินในเรือนของตน อาจมีคนมาร่วมกินที่เรือนซึ่งเป่าฮึดนั้นด้วยแล้วแต่ความพอใจแขกที่มาจากบ้านอื่น หรือญาติพี่น้อง อาจจะกลับในวันที่สองหลังจากฆ่าควายและกินเลี้ยงในคืนนั้นแล้ว

เมื่อฆ่าควายแล้วก็ถือว่า ทุกคนในเรือนได้ฆ่าควายให้ผีแล้ว ผีต้องรับรู้การเป่าฮึดและเลิกทำให้คนเจ็บป่วยนับแต่นั้นไป ในกรณีที่เป็นกรฆ่าควายหลังจากคนหายเจ็บแล้ว เช่นในกรณีภรรยาท้าวคำเมืองนี้ ก็ถือว่าผีจะไม่มาทำให้มีคนหนึ่งคนใดในเรือนเจ็บป่วยอีก

เผ่าฮากที่ตั้งบ้านอยู่ใกล้ตัวเมืองมักไม่มีฮึดบ้านดังที่กล่าวแล้ว ฮึดเรือนจึงเป็นฮึดสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรง เป็นเรื่องของครัวเรือนและปัจเจกบุคคล ไม่ใช่การทำพิธีเพื่อแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

ฮึดบ้าน / ฮึดเรือน : ประเพณีและความเปลี่ยนแปลงในชีวิตปัจจุบัน

การเป่าฮึดกินควายเป็นพิธีกรรมสำคัญของชนเผ่าทั้งในส่วนที่เป็นฮึดบ้านและฮึดเรือน เห็นได้จากการกำหนดขั้นตอนรายละเอียด และข้อห้ามข้อนิยมต่างๆ ที่เนื่องมาจากพิธีกรรม แสดงว่า รายละเอียดต่างๆ ต้องเป็นไปตามรูปแบบและแนวคิดที่กำหนดไว้ หากผิดเพี้ยนอาจทำให้พิธีกรรมนั้นไม่บรรลุตามเป้าหมายหรือในกรณีที่เป็นฮึดบ้าน การทำงานประสานกันของคนทั้งบ้านอาจสับสนหรือผิดพลาด เป้าหมายหลักคือความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในบ้านก็ไม่อาจแสดงออกได้

เมื่อเทียบกับการเป่าฮึดอื่นๆ ในประเภทเดียวกัน เช่น เปรียบเทียบเป่าฮึดกินควายของบ้าน กับ

พิธีกรรมการทำมาหากิน เช่น พิธีกรรมสักข้าว พิธีกินข้าวใหม่ ซึ่งต้องเป็นการทำรวมกันหรือนัดหมายพร้อมกันของคนทั้งบ้าน ก็เห็นได้ว่า พิธีกรรมสองพิธีหลังนี้ ไม่มีรายละเอียดขั้นตอนชัดเจนนัก¹⁰ มักอนุโลมให้เป็นไปตามความสะดวกหรือความเหมาะสม บางเผ่ายอมให้แต่ละเรือนทำเองในครัวเรือน เพียงแต่ต้องนัดทำพร้อมกันเพราะเป็นการเริ่มต้นการเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว ซึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงส่วนรวม คือชุมชนทั้งหมด ส่วนการแปงฮีดเรือนเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หรือเพื่อเลี้ยงผีหลังจากที่คนเจ็บหายดีแล้ว อาจเปรียบเทียบกับ การบ๊ะมี (บน / แก่บน) เพื่อจุดมุ่งหมายใกล้เคียงกัน แต่ก็เห็นได้ว่าการบ๊ะมีเป็นเรื่องส่วนเฉพาะของครัวเรือน แต่การแปงฮีดเรือนฆ่าควายนั้น กำหนดให้ต้องแบ่งเนื้อควายให้แก่เรือนอื่นๆ ในบ้านด้วย (ตามแต่ความประสงค์ของเจ้าของเรือนที่ฆ่าควาย) เพราะเป็นพิธีกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่นในบ้าน เนื่องจากการฆ่าควายเป็นการประกอบพิธีกรรมสูงสุดในประเภทของการทำพิธีรักษาโรค สถานะของพิธีกรรมนี้จึงสูงสุด เช่นเดียวกับการแปงฮีดกินควายของบ้านก็จัดเป็นพิธีกรรมสูงสุดของบ้าน เมื่อเทียบกับพิธีกรรมอื่นในลักษณะหรือประเภทเดียวกัน

อย่างไรก็ตามในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความเจริญทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี ในปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับรูป หรืออาจหายไปจากชีวิตของบางเผ่า ดังที่ปรากฏในเผ่าส่วยและเผ่าละเวน ซึ่งขณะนี้ถือว่า รับอิทธิพลความเชื่อพุทธศาสนาจากลาวลุ่มมานานพอสมควร ทำให้ระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือผีจางลงไปมาก และยิ่งเมื่อระบอบการปกครองของรัฐเข้ามามีส่วนในการวางนโยบายให้ประชากรเลิกระบบความเชื่อที่รัฐถือว่าว่างมลาย เช่น การถือผี การฆ่าสัตว์เพื่อเลี้ยงผีในพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมทั้งที่สำคัญและไม่สำคัญในชีวิตของชนเผ่าก็ยิ่งลดน้อยลง

ในการศึกษาเรื่องพิธีกรรมแปงฮีดกินควายของชนเผ่าในเขตกอง พบว่ามีข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการดังนี้

ฮีดเรือน การแปงฮีดฆ่าควายเลี้ยงผีที่เป็นฮีดเรือนเพื่อรักษาโรค หรือเพื่อตอบแทนผีที่ทำให้คนเจ็บในเรือนหายจากอาการที่เป็นอยู่ นั้น ยังปฏิบัติกันโดยทั่วไป ทั้งในบ้านที่อยู่เขตห่างไกลจากตัวแขวงหรือสำนักเมือง เช่น บ้านดักเซง (ตะเรียง) บ้านดักเก (แยะฮู) บ้านดักกาด (จะตอง) บ้านสองคอน (เงะ) และบ้านที่อยู่ใกล้หรือติดกับตัวแขวงเช่น บ้านโมปากโทน (ฮาร์ก) ใกล้สำนักเมือง เช่น บ้านดักจิง (ตะเรียง) แสดงว่าพิธีกรรมนี้ยังมีความสำคัญต่อชีวิตของชนเผ่าอยู่ แม้ในปัจจุบันที่ความเจริญทางการแพทย์และสาธารณสุขแผ่ขยายไปมากแล้ว

ในขณะที่พิธีกรรมการดูหมอมเพื่อให้รู้ว่าเป็นผีตัวใดมาทำให้เจ็บนั้นลดน้อยลง และคนที่ทำหน้าที่หรือมีความรู้เป็นหมอมผี/หมอรักษา มีจำนวนน้อยลงเรื่อยๆ แต่การประกอบพิธีกรรมเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยยังมีอยู่ค่อนข้างหนาตา แสดงว่าบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในส่วนที่เป็นที่พึงทางใจของชาวบ้านยังคงดำรงอยู่

¹⁰ ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมอื่น ๆ ในลักษณะใกล้เคียงกัน มิได้กล่าวไว้ในที่นี้ แต่จะมีในรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ หรือปรากฏในบทความอื่น ๆ ต่อไป

อย่างชัดเจน โรงหมอ สถานิอนามัย และแพทย์แผนปัจจุบัน ยังไม่สามารถเข้ามาทำหน้าที่โดยตรงคือรักษา และหน้าที่โดยอ้อม คือสร้างกำลังใจให้แก่ชาวบ้านได้เต็มที่ ชาวบ้านจึงใช้วิธีการทั้งสองระบบควบคู่กันไปใน ที่ที่ทำได้ เช่น แพงฮีดแล้วไม่ได้ผล จึงไปหาหมอ หรือไปหาหมอแล้วอาการไม่ดีขึ้น ก็กลับมาแพงฮีดที่บ้าน ทั้งนี้ไม่นับกรณีที่บ้านอยู่ไกลเกินกว่าจะพาคนเจ็บมารับการรักษาได้

นอกจากนี้ ปัญหาทางเศรษฐกิจยังเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจของชาวบ้านด้วย เช่น ยามีราคาแพง และยาที่ได้รับแจกก็เป็นยาขนานทั่วไปสำหรับอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ เท่านั้น ถ้าอาการมาก ต้องใช้ยา เจาะโรค ก็ยังไม่สามารถขอรับยาได้โดยไม่เสียเงิน การพาคนเจ็บมาโรงหมอ ไม่ว่าจะทางไกลหรือใกล้ ก็ยากลำบากไม่น้อยไปกว่ากันเท่าไร ในบ้านที่อยู่ไกล ชาวบ้านอาจช่วยเหลือกันเต็มที่ แต่บ้านที่อยู่ใกล้ตัวแหวง ระบบเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้ความช่วยเหลือพึ่งพากันลดน้อยลง เรือนคนเจ็บต้องจ่ายค่ารถค่าน้ำมัน หรือค่า แรงแบกหามคนเจ็บมาโรงหมอ ซึ่งรวมกันแล้วเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าชาวบ้านจะจ่ายได้ การแพงฮีดฆ่าควาย แม้จะต้องเสียเงินค่าควาย หรือเสียควายของเรือนที่จะเอาไปขาย แต่ก็ยังฝัดผ่อนได้ เช่น รอไว้เมื่อมีการแพง ฮีดบ้าน หรือรอให้มีเงินพอซื้อควาย หรือลดให้อยู่ในขนาดที่ครอบครัวสามารถจะจ่ายได้ เช่น เลือกใช้ควาย ลูกแห่งขนาดเล็ก (ดังในกรณีการฆ่าควายของครัวเรือนหนึ่งในบ้านฮีบ ซึ่งทำร่วมกับฮีดบ้าน)

บางครั้งมีการปรับรูปในลักษณะซับซ้อน แต่จัดให้สอดคล้องกับระบบความเชื่อ เช่น เม่าละวี ซึ่งเป็น เม่าเล็ก ฐานะโดยรวมค่อนข้างยากจน ละวีบ้านฝั่งแดงอธิบายว่า เวลาให้หมอผีมาดูว่ามีตัวใดทำให้เจ็บ หมอ ผีต้องชี้บอกด้วยว่า ผีจะกินหมู กินไก่ หรือกินควายตัวใด โดยกล่าวว่า ผีหมูตัวนั้นมา ต้อง คนเจ็บ ผีควายตัว นั้นมา ต้อง คนเจ็บ ฉะนั้น จะต้องแพงฮีดฆ่าควายฆ่าหมูตัวนั้นๆ โดยเฉพาะ เจ้าของหมูเจ้าของควายต้อง ยินยอม เพราะถ้าไม่ยอมให้ แล้วคนเจ็บทรุดหนัก หรือตาย ถือว่าเจ้าของสัตว์นั้นต้องชดใช้ให้แก่ครัวเรือน ของผู้เจ็บผู้ตาย เห็นได้ว่าเป็นวิธีคิดที่ช่วยให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชน และสร้างความรู้สึกร่วมกันว่าเป็น หน้าที่ของทุกคนในบ้านที่ต้องรับผิดชอบเมื่อมีสมาชิกในบ้านเจ็บป่วยหรือล้มตายลง

ผู้วิจัยเชื่อว่าการฆ่าควายแพงฮีดเรือนจะยังปฏิบัติกันโดยทั่วไปต่อไปอีกระยะหนึ่ง แม้ว่าจะลดน้อย ลงเรื่อยๆ ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น และผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยที่จะเข้ามามีบทบาทในการลดความสำคัญของ พิธีกรรมนี้ลง หรือทำให้หมดไปในที่สุด น่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน เพราะราคาควายมีแนวโน้มจะสูงขึ้นตลอดเวลา และการฆ่าควายเพื่อซื้อขายในตลาดสำหรับบริโภคเป็นอาหารประจำวันก็เพิ่มมากขึ้น ความหมายของพิธีกรรมที่กำหนดว่า ควายเป็นสัตว์พิธีกรรมโดยเฉพาะก็จะลดลงและหมดไป ในขณะที่เดียวกัน ความเจริญก้าวหน้าด้านกรแพทย์และสาธารณสุข ตลอดจนความเชื่อเหลือจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งของรัฐและ ต่างประเทศก็จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

ฮีดบ้าน การประกอบพิธีกรรมในลักษณะของฮีดบ้านมีความซับซ้อนมากกว่าฮีดเรือน เพราะแม้ว่าจะไม่ ส่งผลโดยตรงต่อชีวิตของปัจเจกชน แต่ความร่วมมือกันเป็นปึกแผ่นในกลุ่มชนเล็กๆ ดังที่ยังปรากฏอยู่ในแขวง เขกอนนั้น ยังมีความสำคัญมาก ในแง่ของการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จากกรณีของกะตุ บ้านฮีบ และบ้านกันดอน ที่แพงฮีดควายเมื่อย้ายมาจากถิ่นเดิมได้ไม่นาน เป้าหมายหลักก็คือการสร้างขวัญ

กำลังใจให้แก่คนในบ้าน ให้รู้สึกว่าชีวิตในถิ่นใหม่จะดีขึ้นกว่าเดิม และชาวบ้านยังรวมกันอยู่เป็นกลุ่มแน่นหนา มีก๊วนบ้าน มีเจ้ากกเจ้าเหล่าเป็นที่พึ่งที่ปรึกษา แม้จะมีนายบ้านซึ่งมักเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาพัฒนาจากรัฐ แต่การที่มีคนเฒ่าคนแก่ที่รู้ความเป็นมาของบ้านของเผ่า ภูมิวิถีชีวิตและการแก้ไขปัญหาที่เคยกระทำกันมาแต่เดิม ก็ยังมีความหมายมีความสำคัญต่อชาวบ้าน อย่างยากที่จะหาหน่วยงานของรัฐหรือระบบโครงสร้างสังคมอื่นใดมาทดแทนได้ในขณะนี้

ตัวอย่างที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่ง คือเผ่าตะเริง เงะ และกะตุ ที่อพยพมาอยู่เมืองท่าแดง ตามนโยบายของรัฐ คนเหล่านี้ส่วนหนึ่งเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเซ บ้านหนองนก บ้านหนองเลา ซึ่งเป็นบ้านของเผ่าละเวน (จรู) เผ่าละเวนนั้นรับอิทธิพลพุทธศาสนาอย่างเต็มตัวเช่นเดียวกับเผ่าส่วย มีวัด มีพระและเณรประจำวัด และมีการทำพิธีทางพุทธ เช่น บุญพระเวส บุญปีใหม่ (สงกรานต์) บุญต้นกล้าพุดกษ (ผ้าป่า) และแม้พิธีเกี่ยวกับชีวิตเช่น งานศพ ก็เริ่มจะเผลอและมีพิธีแบบพุทธ มากกว่าที่จะฝังและทำพิธีอย่างสมัยก่อน เมื่อเผ่าตะเริง เงะและกะตุ เข้ามาอยู่ในกลุ่มของละเวน ละเวนเป็นเจ้าของที่ (เรียกกันว่าเจ้าของดิน) เผ่าเหล่านี้จึงต้องมาขออนุญาตละเวน และต้องทำพิธีขออนุญาตมีอาฮักของละเวน (ทำนองเดียวกับคนนับถือมีอาฮักของลาวลุ่ม หรือมีอาฮัก ผีมเหสัก ทางอีสาน) นอกจากนั้นเมื่อละเวนทำพิธีประจำปีทางศาสนา มีการเรียโรเงินจากครัวเรือน เรือนของผู้มาอยู่ใหม่เหล่านี้ก็ต้องสมทบเงินด้วย แม้ว่าจะไม่ไปร่วมในพิธีก็ตาม

เมื่อมาอยู่เป็นปึกแผ่นพอสมควร คนเหล่านี้ก็ปรารถนาจะทำพิธีกรรมตามแบบของเผ่าตน ซึ่งละเวนก็อนุญาตให้ทำได้ ตะเริง เงะ และกะตุ ที่บ้านหัวเซ บ้านหนองเลา จึงร่วมกันแบ่งฮีดกินควาย จุดมุ่งหมายในการแบ่งฮีดเห็นได้ชัดว่าเป็นการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้จะไม่สามารถทำตามลำพังแต่ละเผ่าได้ แต่ก็ถือว่า ทั้งสามเผ่ามีความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน มีพิธีกรรมสำคัญอย่างเดียวกัน จึงทำรวมกันได้เพื่อลดภาระทางเศรษฐกิจ เนื่องจากยังตั้งตัวได้ไม่มั่นคงนัก แต่การแบ่งฮีดจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในถิ่นที่อยู่ใหม่มากขึ้น คนละเวนไม่ไปร่วมในงานแบ่งฮีดของเผ่าเหล่านี้ แต่ก็ยินยอมให้ทำได้ เพาะไม่ขัดกันนักกับความเชื่อทางพุทธ อีกทั้งคนละเวนเองก็ยังมีระบบนับถือผีแฝงอยู่ ยังมีการบผี มีกระทงแก๊บน และอื่นๆ (ทำนองเดียวกับคนไทยที่นับถือพุทธ แต่ก็ยังบ่นและแก๊บน หรือยังนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ นอกเหนือไปจากพระรัตนตรัย)

จึงเห็นได้ว่า การแบ่งฮีดกินควายที่เป็นฮีดบ้าน จะยังคงมีความสำคัญอยู่ในระยะที่ชีวิตของชนเผ่ายังไม่มั่นคงนัก ความเจริญและวิทยาการสมัยใหม่ที่เข้ามาในชีวิตยังไม่สามารถสร้างความมั่นใจ หรือทำให้รู้สึกปลอดภัย ชาวบ้านยังต้องการความช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามรูปแบบเก่าๆ ซึ่งอาศัยพิธีกรรมเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญ ฮีดบ้านจึงมีความหมายสำคัญในชีวิตของชุมชนเหล่านี้

ปัญหาของการแบ่งฮีดในแง่ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจมีส่วนกระทบพิธีกรรมอย่างมากเช่นเดียวกับฮีดเรือน ตัวอย่างที่น่าสนใจในการปรับระบบความเชื่อหรือปรับรูปการกระทำตามความเชื่อของชนเผ่า ได้แก่ เผ่าละวีที่บ้านน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตั้งอยู่ในถิ่นเดิม เมื่อละวีฝังแดงแยกตัวออกมา บ้านละวีน้อยมีปัญหาความยากจน

เช่นเดียวกับเผ่าอื่นๆ โดยเฉพาะการทำมาหากินค่อนข้างอดอยาก และเป็นเผ่าเล็ก การหวังความช่วยเหลือจากคนเผ่าเดียวกันเป็นไปได้น้อย เมื่อละวีบ้านน้อยไม่สามารถแบ่งฮีดได้อย่างที่เคยทำมาแต่ก่อน ในที่สุด ก็หาวิธีแก้ไขโดยการตกลงกันว่า จะไม่นับถือผีอีกต่อไป และได้ไปเชิญครูบา (พระภิกษุ) มาสวดมนต์ เพื่อลบล้างฮีดเดิม และเป็นการประกาศว่า ต่อจากนี้ไปคนละวีบ้านน้อยไม่นับถือผีแต่นับถือพุทธ แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีใครรู้ว่าคนละวีบ้านน้อยมีพิธีกรรมอื่นใดที่แสดงว่านับถือพุทธ คงมีแต่การสวดมนต์และถอนเสาหลักควายในครั้งนั้นเพียงครั้งเดียว

ละวีกลุ่มหนึ่งที่แยกออกมาจากบ้านน้อย คือละวีบ้านฝั่งแดง กลุ่มนี้แยกออกมาเพราะรัฐไ่ม่น้าวให้เห็นว่า หากอพยพมาอยู่ริมทางคมนาคม จะสะดวกขึ้นและมีพื้นที่ทำนาได้ดีกว่าอยู่บนดอย แต่ในความเป็นจริง คนละวีทั้งสองกลุ่มมีปัญหากันอยู่แล้วเนื่องจากการทำพิธีกรรมเป็นสาเหตุ ฉะนั้นจึงพบว่า บ้านละวีฝั่งแดงเมื่อแรกอพยพมานั้นมีเพียง 4 ครวเรือน ต่อมาอีก 9 ครวเรือน ทั้งหมดเป็นครวเรือนที่มีหัวหน้าครวเรือนเป็นผู้สูงอายุ และยืนยันที่จะรักษาประเพณีพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ในขณะที่ละวีบ้านน้อยที่ยังคงเหลืออยู่เป็นชนรุ่นกลางและรุ่นหนุ่มสาว

เมื่อละวีฝั่งแดงมาอยู่ถิ่นใหม่ได้ระยะหนึ่งก็เริ่มทำพิธีกรรม คือแบ่งฮีดกินควาย แม้จะค่อนข้างยากจน แต่ก็พยายามหาวิธีการต่างๆ ที่จะจัดหาควายและเครื่องประกอบอื่นๆ มาจนได้ ฉะนั้น บ้านละวีฝั่งแดงในปัจจุบันแม้จะเป็นบ้านใหม่ แต่ก็มีเสาหลักควายอยู่หน้าเรือนโดยทั่วไป แสดงว่าได้ประกอบพิธีกรรมแล้ว เช่นเดียวกับละวีที่บ้านน้ำพันเหนือและน้ำพันใต้ ซึ่งยังคงประกอบพิธีกรรมอยู่เป็นประจำ และเมื่อกำหนดการแบ่งฮีดครั้งใด ก็จะส่งคนมาบอกกล่าวคนที่บ้านละวีฝั่งแดง ให้ไปร่วมงาน แต่จะไม่บอกคนละวีบ้านน้อย เพราะถือว่าเปลี่ยนฮีดไปแล้ว แต่หากคนละวีบ้านน้อยจะไปร่วมงานด้วยในฐานะปัจเจกบุคคล ก็ไม่มีผู้ใดขัดข้องหรือห้ามปราม

ความพยายามที่จะรักษาประเพณีพิธีกรรมไว้ก็ดี การปรับเปลี่ยนรูปแบบบางส่วนเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพในปัจจุบัน หรือการสร้างเงื่อนไขเพื่อเล็กล้มพิธีกรรมก็ดี ล้วนแสดงให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมแบ่งฮีดกินควาย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากมุมมองอื่น ก็จะเห็นว่า แม้พิธีแบ่งฮีดกินควาย จะเป็นพิธีเดียวในพิธีกรรมอีกหลายอย่างของชนเผ่าเหล่านี้ แต่ในแนวคิดและขั้นตอนของการกระทำพิธีนั้น ได้รวมเอาลักษณะทางวัฒนธรรมหลายสาขาเข้าไว้ในพิธีกรรมนี้ เช่น การกำหนดเครื่องดนตรีประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะใช้บรรเลงในโอกาสอื่นไม่ได้เป็นอันขาด การทำเหล้าไห กำหนดให้ทำเฉพาะเวลามีพิธีกรรมเช่นเดียวกัน การทำเครื่องประดับตกแต่งเสาหลักควาย การกำหนดเครื่องแต่งกายในพิธีซึ่งแต่เดิมต้องแต่งเครื่องครบตามประเพณีของเผ่า การกำหนดตัวผู้เป็นหัวหน้าประกอบพิธีซึ่งแสดงถึงสถานะของหัวหน้าครวเรือนและตัวแทนในบ้านเหล่านี้ ล้วนยืนยันให้เห็นว่า การแบ่งฮีดกินควายนี้ได้รวมเอาลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมของชนเผ่าเข้าไว้ด้วยกัน การล้มเลิกพิธีกรรม การปรับเปลี่ยนขั้นตอนสำคัญๆ ตลอดจนการพยายามทดแทนด้วยแนวคิดหรือระบบความเชื่ออื่น อาจทำให้อัตลักษณ์ของชนเผ่าเปลี่ยนไปได้

บทความนี้ใช้ข้อมูลจากชนเผ่าเพียงสามเผ่า คือตะเรียง ฮาร์ก และกะตุ ก็จริง แต่ลักษณะเด่นของ

พิธีกรรมและความสัมพันธ์กับชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ก็มีส่วนที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับเผ่าอื่นๆ เป็นส่วนมาก ผู้วิจัยมุ่งจะเสนอข้อคิดเห็นว่า ปัจจัยภายนอก เช่น ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเปลี่ยนระบบการปกครอง ตลอดจนการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก อาจส่งผลกระทบต่อชีวิตและวัฒนธรรมโดยรวมของชนเผ่าก็จริง แต่ปัจจัยภายใน เช่น การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน ความผูกพันต่อชุมชนของตน และความสัมพันธ์กับเผ่าอื่น จะส่งผลกระทบต่อชีวิต ความรู้สึกนึกคิด และวัฒนธรรมของชนเผ่า ไม่น้อยไปกว่าปัจจัยภายนอก และอาจมีความจำเป็นเร่งด่วนยิ่งกว่าในการที่จะทำความเข้าใจและใช้ปัจจัยภายในให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตของชุมชนเผ่าเหล่านี้

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่สนับสนุนโครงการวิจัยเรื่อง “ภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในแขวงเซกองเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวางแผนวิจัยและพัฒนาแขวงเซกอง สปป. ลาว” อนึ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ รองศาสตราจารย์ ดร. ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้ผู้เขียนมีโอกาสทำงานวิจัยชิ้นนี้ และขอบพระคุณท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการทุกท่านทั้งฝ่ายไทยและลาว

บรรณานุกรม

ข้อมูลภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามที่ใช้ในบทความนี้ได้จากการออกภาคสนามที่แขวงเซกอง สปป.ลาว ดังนี้

1. ข้อมูลเผ่าเตเรียบี ได้จากการออกภาคสนามที่บ้านดักจิง เมืองดักจิง แขวงเซกอง เมื่อวันที่ 17-30 เมษายน 2541 ผู้ช่วยเก็บข้อมูลเผ่าเตเรียบีคือ ท้าวแสงพา บุนทะงัน หัวหน้าห้องการແດງຂ່າວและวัฒนธรรม เมืองดักจิง แขวงเซกอง
2. ข้อมูลเผ่าฮารัก ได้จากการออกภาคสนามที่บ้านโมปากโทน เมืองละมาม แขวงเซกอง เมื่อวันที่ - สิงหาคม 2541 ผู้ช่วยเก็บข้อมูลเผ่าฮารัก คือ ท้าวดวงใจ เคื่องคำ หัวหน้าห้องการແດງຂ່າວและวัฒนธรรม เมืองละมาม แขวงเซกอง
3. ข้อมูลเผ่ากะตุ ได้จากการออกภาคสนามที่สำนักเมืองกะสิม และบ้านยิป เมืองท่าแตง แขวงเซกอง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม-2 เมษายน 2542 ผู้ช่วยเก็บข้อมูลเผ่ากะตุ คือ ท้าวคอบ เจ้าหน้าที่ห้องการແດງຂ່າວและวัฒนธรรม เมืองท่าแตง และท้าวจันสอน พมมะจัน ประธานแนวโฮม เมืองกะสิม แขวงเซกอง

เอกสาร และ บทความ

- ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. (ผู้แปล) *บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438.* จาก Voyage dans le Laos : Tome Premier 1985. ของ Etienne Ayamonier. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- ปรานี วงษ์เทศ. "พิธีฆ่าควายเลี้ยงผีของชุมชนเมืองน่าน." *ศิลปวัฒนธรรม* 7, 11 (2539) : 112-124.
- วิวัฒน์ พันธวุฒิชยานนท์. "พิธีเลี้ยงผีของชุมชนลาวครั้ง วัฒนธรรมผีของชาวพุทธ." *สารคดี* 9, 101 (กรกฎาคม 2536) : 40.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "การถือผีในเมืองไทย." *ศิลปวัฒนธรรม* 5, 4(2527) : 6-17.
- _____ . "พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป." *เมืองโบราณ* 16, 1 (มกราคม - มีนาคม 2533) : 7-10.
- สมชาติ มณีโชติ. "ฆ่าควายสังเวद्यผี พิธีของชาวเขาที่แขวงสาละวัน และ ปราสาทหินวัดภู แขวงจำปาศักดิ์ ." *ศิลปวัฒนธรรม* 7, 11 (2539) : 114 - 122.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ จุลาดชาย รมิตานนท์. "พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา : การผลิตใหม่ของอำนาจทางศิลปกรรม" ใน *สมุดสังคมาศศตร์* 12 (พฤศจิกายน-มกราคม 2533) : 123-139.
- Condominas, George. "Phiban cults in rural Laos" in *Change and Persistence in Thai Society.* Edited by G. Skinner and A. Thomas Kirsch. Ithaca : Cornell University Press, pp.252-278, 1975.
- Hayashi, Yukio. "Notes on the Inter-Ethnic Relations in History : With Special Reference to Mon-Khmer People in Southern Laos." Paper presented at the seminar on "Ethnic Groups in Sakon Nakhon" Sakon Nakhon, 3-5 July, 1995.
- L- Thongkum, Theraphan. "A Brief Look at the Thirteen Mon-Khmer Languages of Xekong Province, Southern Laos." Paper presented at the 9th annual SEALS conference, May 21-23, 1999, at the International House, U.C. Berkeley.